

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMİN SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ BİLİM DALI

MASALLARIN ÇOCUK HAKLARI BAĞLAMINDA ÇÖZÜMLENMESİ
(“HER GÜNE BİR MASAL” ADLI KİTAP ÜZERİNE BİR İNCELEME)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sırmalı TURAN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Canan ASLAN

ANKARA

NİSAN, 2011

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼ę¼'ne

Bu alışma J¼rimiz tarafından.....Anabilim
Dalında Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Prof. Dr. Sedat SEVER

¼ye.....

Doç. Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKÇİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Canan ASLAN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen ¼đretim ¼yelerine ait olduğunu onaylarım.

..../..../2010

Enstit¼ M¼d¼r¼

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında yardımlarını esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Yrd. Doç. Dr. Canan ASLAN'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmada kategorilerin kodlanma aşamasında zaman ayırıp yol gösteren değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKÇİ'ye teşekkür ediyorum. Ayrıca tabloların oluşumunda ve düzenlenmesinde, yazım aşamasında yardımlarını esirgemeyen kardeşim Zeynep TURAN'a teşekkür ederim.

Çalışmanın her aşamasında yanımda olan, zor anlarımda beni yalnız bırakmayıp destekleyen anneme, babama, kardeşlerime, arkadaşlarıma ve öğrencilerime teşekkür ederim.

Sırmalı TURAN

ÖNSÖZ

Çağdaş eğitim, geleneksel eğitimde olduğu gibi, çocuğa “gelişmiş bir yetişkin” olarak değil, kendine özgü gelişimsel özellikleri olan, korunması ve dikkatle eğitilip yetiştirilmesi gereken bir varlık olarak bakar. Bu bakış açısının bir sonucu olarak dünya ulusları Birleşmiş Milletler’ in 20 Kasım 1989’da imzaladığı Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni kabul etmiştir. Sözleşmede çocuğun hakları, güvenliği ve korunması ayrıntılı olarak ele alınmış, bunların sözleşmeyi onaylayan devletlerce gerçekleştirilmesi istenmiştir. Ülkemiz de sözleşmeyi onaylayan bir ülke olarak gerek yasama meclisleri gerek hükümetler yeni düzenlemelerden sorumlu olmalıdır. Eğitimcilerin, yazarların, sanatçıların, çağdaş çocuk edebiyatı yazarlarının, yayıncıların, çocuğa yönelik ürün oluşturanların ve tüm toplumun, çocukların haklarına ilişkin duyarlık ve sorumluluk geliştirmeleri çocuk haklarının yaşama geçirilmesi açısından önemlidir.

Çocuk hakları çocuğun bilişsel, dilsel, duygusal ve ahlaksal bakımdan gelişebilmesi için hukuk kurallarıyla korunan yararlardır. Çocuğun sahip olduğu hakların yetişkinler tarafından bilinmesi ve uygulanması, çocuğun kendi haklarının farkında olması, bunları sezinleyip bu yönde duyarlık kazanması önemlidir. Başta masallar olmak üzere tüm çocuk edebiyatı ürünlerinden insan hakları ve çocuk hakları eğitiminde yararlanılması gerekmektedir.

Araştırmanın ilk bölümünde; problem, amaç, önem ve sınırlıkları ile tanımlara yer verilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın kuramsal temelleri ve ilgili çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde yöntem araştırma modeli, veri toplama araçları ve teknikleri verilerin toplanması ve çözümlenmesi ele alınmıştır. Dördüncü bölümde bulgular ve yorumlara yer verilmiş; beşinci bölümde ise, sonuç ve öneriler ele alınmıştır.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÖZET	vii
SUMMARY	IX
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
Problem.....	1
Amaç.....	4
Önem	4
Sayılıtlar	5
Sınırlıklar	5
BÖLÜM II.....	6
KURAMSAL ÇERÇEVE	6
EDEBİYAT VE ÇOCUK EDEBİYATI.....	6
Çocuk Edebiyatının Çocuğun Gelişim Sürecindeki Yeri	7
Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Dil Gelişimine Etkisi.....	8
Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Bilişsel Gelişimine Etkisi.....	9
Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Kişilik Gelişimine Etkisi.....	10
Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Toplumsal Gelişimine Etkisi .	13
Çocuk Edebiyatının Amacı ve Temel İşlevleri.....	14
ÇOCUK EDEBİYATININ TÜRLERİ	19
a. Fabllar	19
b. Öykü ve Romanlar	20
c. Ninniler, Tekerlemeler ve Bilmeceler.....	21

d. Destanlar	22
e. Efsaneler	22
f. Masallar	23
Masalların Türleri.....	24
a. Halk Geleneğiyle Oluşmuş Folklorik Nitelikli Masallar	25
b. Yapay (Sanatsal) Nitelikli - Yazınsal Masallar	26
Masalların Özellikleri ve İşlevleri	26
ÇOCUK HAKLARI.....	30
ÇOCUK HUKUKU, ÇOCUK HAKLARININ ÖZELLİKLERİ	
VE HUKUK SİSTEMİNDEKİ YERİ	32
Çocuk Hukuku ve Çocuk Haklarının Özellikleri	32
1. Çocuk Yararının Önceliği	32
2. Kamusalılık	33
3. Düzenleme Serbestisinin Bulunması ve Şekilcilik	33
4. Güçsüz Durumunda Olanların Korunması	33
Çocuk Hukuku ve Çocuk Haklarının Hukuk Sistemindeki Yeri.....	34
Çocuk Haklarının Kaynakları	34
Tarihsel Gelişime Kısa Bir Bakış.....	34
Eski Türklerde Çocukların Korunması.....	37
Çocuk Hakları Sözleşmesinin Yapısı ve Amacı	38
Sözleşmenin Hukuksal Niteliği.....	38
Sözleşmenin Temel İlkeleri	39
Ayrımcılığın Önlenmesi.....	39
Çocuğun Yüksek Yararı (Çocuklara Birinci Öncelik.....	39
Yaşama ve Gelişme Hakkı.....	40
Çocuğun Görüşlerinin Dikkate Alınması.....	40

Sözleşme'nin Çocuklara Tanıdığı Haklar	40
Kişisel Haklar Medenî haklar	41
Çocuğun Yüksek Yararı (Güvenliği)	42
Çocuğun Ana-Babası Tarafından Yetiştirilme Hakkı	42
Yaşama ve Gelişme Hakkı	42
Çocuğun İsim, Vatandaşlık ve Kimlik Hakkı	42
Görüş ve Düşüncelerini Açıklama, Bilgi Alma Hakkı	43
Sağlık Hakkı	43
Sosyal Güvenlik Hakkı	44
Eğitim Hakkı	44
Korunma Hakları	44
BÖLÜM III	48
YÖNTEM	48
Veri Kaynağı (Kitabın ve Kitap İçerisindeki Masalların Seçilmesi) ...	48
Verilerin Çözümlemesi	48
Süreç ve Tanımlar	49
Yaşamsal Haklar	50
Gelişme Hakları	50
Korunma Hakları	50
Katılım Hakları	51
BÖLÜM IV	52
BULGULAR	52
İncelenen Masallarda Çocuğun Yaşamsal Hakları	55
Yaşamsal Haklara İlişkin Olumlu Kullanımlar	55
Yaşamsal Haklara İlişkin Olumsuz Kullanımlar	56
İncelenen Masallarda Çocuğun Gelişme Hakları	58

Gelişme Haklarına İlişkin Olumlu Kullanımlar	58
Gelişme Haklarına İlişkin Olumsuz Kullanımlar	59
İncelenen Masalarda Çocuğun Korunma Hakları.....	60
Korunma Haklarına İlişkin Olumlu Kullanımlar	60
Korunma Haklarına İlişkin Olumsuz Kullanımlar	61
İncelenen Masalarda Çocuğun Katılma Hakları	63
Katılma Haklarına İlişkin Olumlu Kullanımlar	64
Katılma Haklarına İlişkin Olumsuz Kullanımlar	65
TARTIŞMA VE YORUM	66
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	71
KAYNAKLAR	73
EKLER.....	77

ÖZET

MASALLARIN ÇOCUK HAKLARI BAĞLAMINDA ÇÖZÜMLENMESİ (“HER GÜNE BİR MASAL” ADLI KİTAP ÜZERİNE BİR İNCELEME)

Yüksek Lisans, Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri

Sırmalı TURAN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Canan ASLAN

Nisan 2011, 90 Sayfa

Çocuk hakları, en genel şekilde; çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaksal bakımlardan özgürlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararları olarak tanımlanmaktadır. Anne babaların, eğitimcilerin, çocuğun içinde yaşadığı toplumun bütün bireylerinin çocukların sahip oldukları hakları bilmeleri önemlidir. Nitelikli çocuk edebiyatı ürünleri de çocuğa haklarını duyumsatma bakımından birer araçtır. Çocukların, çocuk haklarının örselenmediği yazınsal türlerle buluşturulması gerekmektedir.

Bu araştırma, “Her Güne Bir Masal” adlı kitapta çocuk haklarına ne düzeyde ve nasıl yer verildiğini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Masalların çözümlenmesinde içerik çözümlemesi tekniği kullanılmıştır. Çözümleme kategorisi olarak “çocuk hakları” alınmış; bu da kendi içerisinde çocuğun “yaşamsal hakları”, “gelişme hakları”, “korunma hakları” ve “katılma hakları” olmak üzere dört alt kategoriye ayrılmıştır. Her alt kategori de kendi içinde çocuk haklarına yer verme bakımından “olumlu” ve “olumsuz” olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın bulgularına dayanılarak elde edilen veriler şu şekilde analiz edilmiştir.

İncelenen 70 masalda çocuk haklarına ne kadar ve nasıl yer verildiğine frekans ve yüzde açısından bakılmıştır. Masallarda çocuk hakları ile ilgili olumlu anlatımlara (%60.58), olumsuz anlatımlara (%39.42) oranında yer verildiği görülmüştür. Masallarda en fazla korunma haklarının olumsuz kullanımına (%26.58) yer verilmiştir. Bunu sırasıyla, gelişme haklarıyla ilgili olumlu ifadelerin kullanımı (%21.79) ve korunma haklarının olumlu kullanımı

(%18.47) izlemiştir. Yaşamsal haklara ilişkin olumlu kullanımların olduğu ifadeler (%11.25), yaşamsal haklara ilişkin olumsuz kullanımlara ait ifadeler ise (%9.39), katılma haklarına ilişkin olumlu kullanımların olduğu ifadeler (%9.07) oranında yer alırken, olumsuz kullanımlara (%0.83) yer verildiği görülmüştür.

SUMMARY

This research was conducted to determine in what level and how child rights were included in the book named “A Fairy Tale for Every Day”. The content analysis technique was used in the analysis of child rights. “Child rights” was taken as the analysis category which within itself was divided into four sub-categories; “living rights”, “development rights”, “protection rights” and “participation rights” as each sub-category was also evaluated as “positive” and “negative” within itself in terms of child rights. Based on the findings of this study, the obtained data was analyzed as following;

In 70 fairy tales it was observed how much and how child rights were included in terms of frequency and percentage. It was observed that a positive expression of child rights was used at a percentage of (%60,58) and a negative expression was used at a percentage of (%39,42). In the tales, mostly the negative use of protection rights were included (%26,58) followed by the positive use of development rights (%21,79) and positive use of protection rights (%18,47) respectively. The expressions with positive uses related to living rights were included at a rate of (%11,25) as expressions related to negative use were included at a rate of (%9,39). While the positive uses related to participation rights were included at a rate of (%9,07), the negative used were included at a rate of (%0,83)

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmaya ilişkin sorun durumu, araştırmanın amacı, önemi ve sınırlıkları yer almaktadır.

Problem

Günlük dilde çocuk kavramına çeşitli anlamlar yüklenir. Bir anlamda bu kavram, yaşa ilişkin olarak yetişkinden küçüğü ayırmak için kullanılır. Burada önemli olan, hangi yaş ve olayın küçüklükten yetişkinliğe geçiş olarak kabul edildiğidir. Günlük dildeki çocukluk, psikolojideki çocukluktan daha uzun sürmektedir. Çocukluk yaşından yetişkinlik yaşını ayıran sınır; bölgeye, toplumsal çevreye, yaşa, dinsel ya da kişisel görüşlere göre değişmektedir. Konuşma dilindeki çocukluk, örneğin belli bir yaşa ulaşmakla ya da reşit olmakla veya okulun bitirilmesiyle, ıraklık eğitime başlanmasıyla ya da herhangi bir dış olayla biter. Bu ölçütlere göre, günlük dilde çocukluk 13–18 yaşları arasında sona ermektedir. Halk, çocuk kavramını erkek ve kız evlatları ya da bir değişle soy bağıını belirlemek amacıyla da kullanmaktadır. Bu anlamda insan, yaşamı boyunca ana-babasının çocuğu olarak kalır. Bununla birlikte halk dilinde çocukluk kavramı, soy bağından çok küçüklüğü anlatmak için kullanılır. Hukukta belli bir yaşın altındakiler çocuk olarak kabul edilmektedir; ancak, çeşitli hukuk dallarında çocukların fizik, ruh ve ahlâk bütünlüğünü korumak amacıyla söz konusu yaşın (on sekiz) altında da yaş sınırlamaları yapılmıştır (Akyüz, 2000:66).

Oğuzkan (1993:28)'a göre çocuk, bebeklik çağı ile ergenlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insandır. 20. yüzyılda çocuk, toplumun geleceğini belirleyen en önemli insan kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Bu yüzyıl aynı zamanda, düşünürlerin, eğitimcilerin, psikologların ve hukukçuların çocukları incelemeleri, onların gelişimleri ve hakları konusunda düşünceler ileri sürmeleri nedeniyle “çocuk yüzyılı” olarak da adlandırılmıştır.

Çocuk gelişimi ve toplumsallaşmayla ilgili bilgilerimizde günlük yaşantılarımızda çocukla yetişkin ilişkilerinin tek yönlü olmadığı, çocuğu;

yalnız yetişkinlerin belirlediği toplumsallaştırma uygulamalarının edilgin bir nesnesi olarak değil, faal kültürün yeniden üretimi sürecinde yaratıcı bir özne olarak almak gerektiğini belirten Tan (1997:35), bu tür yaklaşımların, çocukların tarih yapıcı rollerinin de toplumsal değişimin ve sürekliliğin boyutlarının da daha iyi anlaşılmasına yardım edeceğini ifade eder.

Ülkeler, maddi ve manevi mutluluğa ulaşmak ve barış içinde yaşamak için olanaklarının çoğunu, çocukların sağlıklı büyümelerine ve yetenekleri doğrultusunda geliştirilmelerine ayırmak zorundadırlar. Çocuk masum, duyarlı, meraklı, canlı ve umut dolu bir varlıktır. Bu dönemini neşe ve huzur içinde oynayarak, yeni şeyler öğrenerek ve gelişerek geçirirse, ileride hem kendisini mutlu kılar hem de toplumun mutluluğuna ve refahına katkıda bulunur (Akyüz, 2000). Bir toplumun mutluluğu ve refahı ile ilgili olan çocuğun ve çocuk haklarının korunması sorunu, tüm dünyada, günümüzün en önemli sorunlarından biridir. Bir toplumda çocuklar kötü muamele görmekte, ihmal ve istismar edilmekte ise, o toplumun kültürü geri kalmış bir kültür olarak değerlendirilebilir. Buna karşın çocuklara değer veren, onlara sağlıklı büyüme ve gelişme olanakları sağlayan toplumlarda ilerlemekte olan bir kültürden söz etmek olanaklıdır (Roma'dan Akt.: Akyüz, 2000).

Bireylerin yetiştirmesinde çocukluk ve ilköğrenlik dönemi; kişiliğin temel taşlarının oluşması, alt yapısının kurulması, fiziksel gelişim yanında düşünsel gelişimin doğru biçimde şekillenmesi bakımından son derece önemlidir. Birey için edebiyat, anne babaların çocuğa anlattığı masallarla başlar, okul sırasında okuduğu şiirlerle, metinlerle devam eder. Çocuğa masal anlatırken onu korkutup sindirebileceğimiz, kişiliği olmayan bir varlık haline getirebileceğimiz gibi, onu kişilik sahibi, açık düşünceli, düş gücü geniş, düşünceler üreten ve onları savunabilen, nesnel düşünebilen, doğru değerlendirmeler yapabilen, uygun kararlar verebilen, özgür iradeli ve demokrat birey haline de getirebiliriz. İşte bu noktada çocuk ve ilk öğrenlik edebiyatının ne denli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır (Şimşek, 2005).

Okulöncesi dönemde çocuklar toplumsallaşma süreci içerisinde yoğun bir merak ve gözlem gücüyle çevresindeki kişilerin davranışlarını, olaylara verdikleri tepkileri, dili kullanma ve duyguları dile getirme şekillerini model alırlar. Çocuklar, bu dönemde yalnız gördüklerini değil kendisine okunan

yazınsal ürünlerdeki kişileri de model alırlar. Çocukluk dönemi boyunca çocuğa okunan ya da çocuğun özellikle kendisinin okuduğu yazınsal ürünlerdeki kahramanlar, kahramanların olaylara bakış açısı, bu yazınsal ürünlerde verilen iletiler çocuk için birer özdeşim ögesi olur (Sever, 2002). Özellikle okulöncesi dönemde, düşsel kurgusuyla çocuğun ilgisini çeken ve eğitici niteliği olan masallar, çocuğun psiko-sosyal gelişimini destekler. Toplumsal rollerin, toplumsal norm ve kuralların, evrensel değerlerin öğrenilmesinde; soyut kavramların gelişmesinde çocuk masallarının büyük bir etkisi vardır. Bu değerleri çocuğa sezdirerek öğreten nitelikli çocuk edebiyatı ürünleri, farklı değerleri, karakterleri, yaşam biçimlerini, toplumsal durumları, duygu ve düşünce dünyalarını anlama becerisinin kazandırılmasında önemli bir rol oynar (Sever, 2002).

İletişim ögesi olan dilin, toplumsal rollerin, toplumsal norm ve kuralların, evrensel değerlerin öğrenilmesinde; soyut kavramların gelişmesinde çocuk edebiyatının diğer türleri gibi masalların da büyük bir etkisi vardır. Söz konusu değerleri çocuğa sezdirerek öğreten nitelikli çocuk edebiyatı ürünleri çocuğa çatışma çözme becerisinin kazandırılması için gerekli olan iletişim becerisi, dili doğru ve etkili kullanma, olayların farklı yönlerini görüp anlama; farklı değerleri, karakterleri, yaşam biçimlerini, toplumsal durumları, duygu ve düşünce dünyalarını anlama becerisinin kazandırılmasında önemli bir rol oynar. Çocuk edebiyatı; oluşturulan kahramanlar ve yansıtılan iletilerle, erken çocukluk döneminden başlayarak kişilerin demokratik değerleri algılamasında, demokratik kültürü yaşam şekline dönüştürebilmesinde bir araç işlevi görebilir. Çocuk edebiyatında oluşturulan duyarlılıklar, onların kendilerini geliştirmelerine olanak sağlayacak kurgular, benlik duygusunun gelişmesine katkı sağlayabilmekte, sorun çözme konusunda olumlu tutumlar sergileyen kahramanlar kin, nefret, düşmanlık gibi duygularla baş etmede çocuğun gelişimini olumlu yönde etkileyebilmektedir (Sever, 2002:23-37).

Çağdaş uygarlığın ve toplumun bu kadar önemli bir ögesi olan çocuğun yetişmesi, bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaksal gelişimi ile ilgili önlemlerin alınması yanında, onun aile ve toplum içindeki yerini düzenleyen hukuk kurallarına da bağlıdır. Bu kuralların insan onuru,

saygınlığı ve özgürlüklerine uygun olmasında, çocuğun olduğu kadar toplumun da yararı vardır (İnan'dan Akt.: Akyüz, 2000:1). Çocuk hakları, çocuğun zihinsel, bedensel, duygusal, sosyal ve ahlaksal yönlerden güvende, özgür ve saygınlık içinde normal ve sağlıklı biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararlarıdır (Kepenekçi, 2010). Çocukların, sahip oldukları bu hakların farkında olmaları önemlidir. Nitelikli çocuk edebiyatı ürünleri başka işlevlerinin yanı sıra çocuğa toplumsal ve kültürel değerleri hissettirerek, fark ettirerek, benimsemesini sağlayarak onu toplumsallaştırır (Aslan, 2006).

Birer özdeşim ögesi olarak yazınsal nitelikli çocuk kitapları, çocuğa görelik ilkesine uygun, çocuğun haklarının gözetilerek yazıldığında, çocuk masallarındaki kahramanlar, çocuğa kendi haklarını da sezinletebilir. Bu yüzden başta masallar olmak üzere tüm yazın ürünlerinden, insan hakları ve çocuk hakları eğitiminde yararlanılabilir. Yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye’de en çok okunan masallarda çocuk haklarına ne oranda ve nasıl yer verildiğine ilişkin bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Bu araştırmanın problemini, çok okunan masallardaki çocuk haklarının varlığının değerlendirilerek ortaya çıkartılması oluşturmaktadır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, “Her Güne Bir Masal” adlı kitapta yer alan masallarda çocuk haklarına (yaşamsal, gelişme, korunma ve katılma hakları bağlamında) ne düzeyde ve nasıl yer verildiğini ortaya koymaktır.

Önem

Çocuk hakları, çocuğun gelişim süreçlerini göz önüne alarak, çocuğun, çocuk haklarından yararlanmasını sağlamak amacını gütmekte ve bunları dünya uluslarının uygulanmasını bağlayıcı hükümlerde yaşama geçirilmesini sağlamaya çalışmaktadır. Çocuk hakları, çocukları korumak onları bağımsız ve sorumlu bir yetişkin yaşamına hazırlamak amacıyla çocuklara hukuk kuralları tarafından tanınan yetkililerdir. Sözleşmenin amacı, çocukların ihmal, kötü muamele ve istismara karşı korunmaları için evrensel standartlarının yerleştirilmesidir. Doğdukları andan itibaren birçok değişkenle etkileşim halinde olan çocukların kendi haklarının farkında olmaları önemlidir. Bu

bakımdan yazınsal nitelikli çocuk kitapları önemli bir değişkendir. Bunlar arasında ise özellikle okulöncesi döneme daha çok seslenen masallar önemli bir işleve sahiptir. Masallarda çocuk haklarının varlığı, çocukların kendi haklarının, sorumluluklarının farkında olmalarına, toplumsal gelişimlerini duyarlı, sağlıklı bir biçimde tamamlamalarına olanak yaratır.

Bu çalışmada Türkiye’de çocukların en çok bulunduğu masal kitaplarından biri çocuk haklarını yansıtmaları bakımından değerlendirilmiştir. Çocukların en sık buluştukları bir kitap çocuk hakları bakımından incelendiğinden / değerlendirildiğinden bu çalışma önemli görülmektedir.

Sayıtlılar

Bu çalışmada, 2010-2011 eğitim öğretim yılları arasında, Ankara’daki beş büyük kitabevi olan Dost Kitabevi, İmge Kitabevi, Turhan Kitabevi, Yapı Kredi Yayınları ve D&R Kitabevlerinden alınan bilgiler doğrultusunda en çok satılan masal kitapları belirlenmeye çalışılmıştır. En çok satılan masal kitapları arasında yer aldığı kitabevi yetkilerince belirtilen “Her Güne Bir Masal” adlı kitabın çocuklarca en çok okunan masal kitabı olduğu varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma, “Her Güne Bir Masal” adlı masal kitabındaki masallardan elde edilen verilerle sınırlıdır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde çocuk, çocukluk kavramının tarihsel, kültürel ve bilimsel gelişimi, çocuk edebiyatı, masallar ve çocuk haklarıyla ilgili kavramlar sunulmuştur.

EDEBİYAT VE ÇOCUK EDEBİYATI

Edebiyat, “duygu, düşünce ve hayalleri sözlü, yazılı olarak etkili bir biçimde ifade etme sanatı” (Türkçe Sözlük, 1988) olarak tanımlanır. Kavcar (1999:123)’a göre edebiyat duygu, düşünce ve izlenimlerin, sözlü, yazılı olarak güzel ve etkili bir biçimde anlatılması sanatıdır. Sözcüklerle yapılan bir güzel sanattır, dil sanatıdır. Sever (2003:223)’e göre insan kişiliğinin biriktirdiği tüm deneyimlerin (duygu, düşünce, heyecan vb) kişiyi etkileyen biçimde dille anlatılması sanatıdır.

Çocuk edebiyatı, erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de içine alan bir yaşam döneminde çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, estetik açıdan beğeni düzeylerini arttıran ürünlerin genel adıdır. Çocuk edebiyatı, çocukların duygu ve düşüncelerinin eğitilmesi, düşünen, duyarlı bireyler olarak yaşama hazırlanması sürecinin en temel araçlarıdır (Sever, 2003:9).

Çağdaş çocuk edebiyatı, çocuğun ruhsal, toplumsal, bilişsel, dilsel ve kişilik gelişimini göz önünden yitirmeyerek çocuk gerçekliğini ve çocuğa göreliliği zedelemekten ve edebiyat niteliğinden ödün vermeden oluşturulmuş, çocuklar için özel hazırlanmış edebiyat kitaplarıdır (Dilidüzgün, 2002). Temel kaynağı çocuk ve çocukluk olan; çocuğun algı, ilgi, dikkat, duygu, düşünce ve düş dünyasına uygun; çocuk bakışını ve çocuk gerçekliğini yansıtan ölçüde, dilde düşüncede ve tiplerde çocuğa göre içeriği yalın biçimde ve içtenlikle gerçekleştiren, çocuğa okuma alışkanlığı kazandırması yanında edebiyat, sanat ve estetik yönden gelişmesine katkı sağlayan, çocuğu duyarlı biçimde yetişkinliğe hazırlayan bir geçiş dönemi edebiyatıdır (Şirin, 2007a:16).

Dilidüzgün (2002:9)'e göre çocuk edebiyatı, çocuklara yapılmış edebiyat tanımından uzak ele alınmalıdır. Özel bir ilgi ile dikkat gerektiren çocuk edebiyatı metnlerinin konusu çocuğun olası dünyasındadır. Bunlar çocuğun kendi çevresinden, ilgi alanına giren ve çocuğu okumaya yüreklendiren, ona dizgesel düşünmeyi ve eleştirel bakmayı öğreten metinlerdir.

Yazınsal metinler, yapısı gereği okurda duygusal çağrışımlar uyandırır; okuru yeni bir arayışa yöneltir. Sözcüklerle kurulan yeni anlam örüntüleri, okuru da duymaya, düşündürmeye çağırır, örtük uyaralarıyla da çok anlamlı bir özellik gösterir (Sever, 2003:8). Okuma zevki kazanması istenen bir insana iyi kitapların verilmesi, onun bu yapıtlar hakkında eleştirel bir görüşe sahip olabilmesi ve okudukları üzerinde düşünme alışkanlığı kazanması için gereklidir. Çünkü okuma ve edebiyat zevkinin kazanılması için her şeyden çok okumaya gereksinim vardır. Bu nedenle, büyükler ve küçüklerin okuyacakları yapıtların değerlendirilmesinde kullanılacak ölçütler birbirinden farklı değildir. Çocuk edebiyatı yapıtlarıyla diğerleri arasında bir ayrılıktan söz edilemez; çünkü her ikisinin de edebiyat ürünü olması gerekir (Baymur ve Demiray, 1961'den Akt.: Sever, 2003:8).

Çocuk Edebiyatının Çocuğun Gelişim Sürecindeki Yeri

Çocuk edebiyatının önemli ve temel işlevlerinden biri, çocukların dilsel, bilişsel, kişilik ve toplumsal gelişimlerine katkıda bulunmaktır. Başka bir anlatımla, çocuklar adına üretilen nitelikli yayınlar çocuk-edebiyat-sanat etkileşiminin kapısını aralayan etkili bir uyarandır. Çocuklara, yazınsal metinlerin ve resmin iletilerini tanıma ve anlamaya dayalı bilişsel ve duyuşsal boyutlu davranışlarını uygulayabileceği olanaklar sunmalıdır. Çocukların deneyimleri sınırlı olduğundan, yetişkinlerin anlamlandırabileceği düşünce karmaşıklığını anlamayabilirler. Çocuk edebiyatının çocuk gerçekliğini iyi anlaması bu edebiyatın işlevlerini gerçekleştirmesi için oldukça gereklidir (Sever, 2003:11-12).

İlköğretim süreciyle başlayan Türkçe öğretimin temel sorumluluğu; anlama ve anlatma becerileri gelişmiş, yaratıcı düşünme becerileri edinmiş,

duyarlı bireyler yetiştirmek olmalıdır. Öğretimin anılan amaçlarına ulaşabilmesi için araçlara gereksinim vardır. Öğretimi amaçlarına ulaştıracak bu araçlar, çocukların dil, anlam ve alımlama yeterliliğine uygun, Türkçenin anlatım olanaklarını ve kuralların yansıtan yazınsal ve öğretici metinlerdir. Metinlerin yazınsal özellikler taşıması demek; sanatçının duygu ve düşüncelerini okurda çeşitli duyarlılıklar oluşturacak, etkiler uyandıracak biçimde anlatmasıdır. Bu anlatımda, sözcüklere gündelik dildeki anlam değerlerinin dışında yeni anlamlar yüklenir. Bu metinlerde ileti (mesaj) doğrudan, açık bir biçimde verilmez. Yazarın okurla paylaşmak istediği duygu ve düşünceler, metnin dokusuna sindirdiği ipuçlarından da yararlanarak okur tarafından anlamlandırılır (Sever, Dilidizgün, Neydim ve Aslan, 2007:17).

Çocukları kitap okumaya, daha geniş bir ifade ile yazınsal metinleri okumaya yöneltmek, çocukların hem okuma alışkanlığı edinmeleri hem de daha ileri becerilere uygun davranışlar geliştirmeleri için bir temel koşul olarak düşünülmelidir. Çocuk kitaplarıyla okuma alışkanlığı kazandırma, sanat eğitimi verme, yazınsal duyarlılığı geliştirme gibi eğitsel beklentiler çocuk kitabının estetik boyutunu yok etmez. Bu gibi özellikler sanatsal kaygılarla üretilmiş her çocuk kitabının temelinde vardır. Okumaya başlayan çocuk, kendi düzeyine göre üretilmiş bu gibi kitapları okuyarak bir anlamda bu dünyanın ürünleriyle tanışır (Dilidüzgün'den Akt. Sever, 2003:18). Çocuk edebiyatı, düşünerek, duyumsayarak karar verebilecek duyarlı insanların yetiştirilmesine dönük bir çabanın ürünü olarak nitelendirilebilir. Bu nedenle, dilin ve resmin anlatım olanaklarıyla çocuklara ulaşabilecek yetkinlikteki sanatçıların, çocuk edebiyatı adına, çocuklar için sorumluluk üstlenmesi beklenir (Sever, 2003).

Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Dil Gelişimine Etkisi

Çocuklarla ilgilenen yetişkinler olarak dilin edinilmesinde oynadığınız rolün önemini kavramalı ve bundan yararlanmalıyız. Birçok uzman, çocukların üç yaşında dilde kayda değer bir ustalık kazandığı, hatta dilbilgisel yapıyı kavradığı konusunda birleşmektedir. Bu da dil yeteneğini vurgulamak

için anaokulunu beklemememiz gerektiği anlamına gelmektedir. Çocuklara; bebeklik dönemlerinden itibaren şiir ve öykü gibi yazınsal metinler okuyarak onların dilin farklı kullanışlarıyla buluşturmak erken değildir (Russell,1997'den Akt.: Aslan, 2006a:43).

Yazınsal nitelikli ocuk kitapları, çocuklara anadilinin söz varlığını zenginliğini ve özelliklerini, dolayısıyla, toplumun kavramlar dünyasını ve kültürel birikimini tanıtıp yansıtmada önemli bir kaynaktır. Çocukların istekle gerçekleştirdikleri bu etkileşim, anadillerinin yapı ve olanaklarını kavratmanın dışında onlarda dil bilinci ve dil duyarlılığının oluşmasına da hizmet edecektir (Sever, 2003).

Kavcar (1999:5)'a göre, sanatın insan ruhuna işleyen derin etki gücü ve edebiyatın bu büyülü etkisinden dil ğretiminde de yararlanılmalıdır. Edebiyata yalnızca dil becerisi yönünden bakıldığında bile çocuğun bir çok becerisini değiştirecek güçte bir etkinliktir.

ocuk Edebiyatı rnlerinin ocuğun Bilişsel Gelişimine Etkisi

Bilmeye ve ya kavramaya dayalı bir özellik olarak nitelendirebilecek “biliş” kavramını, Mussen, Conger ve Kagan aşağıdaki süreçlerle ilişkilendirmektedir.

“1. Algı (idrak), anlama yeteneği: Dış dünyadaki ve kişinin kendi çevresindeki bilgilerin keşfi, düzenlenmesi ve yorumlanması,

2. Bellek (hafıza): Algılanmış bilginin saklanması ve tekrar kullanılması,

3. Usavurma (muhakeme etme): Bilginin anlamlandırılıp sonuca ulaşmak ve çıkarımlarda bulunmak için kullanılması,

4. Düşünme: Fikirlerin ve çözümlerin niteliğinin değerlendirilmesi,

5. Kavrama: Bilginin iki ya da daha fazla öğesi arasındaki yeni ilişkilerin fark edilmesidir.” (Norton'dan Akt.: Sever, 2003).

“Bilişsel gelişim, çocuğun, zihinsel beceri ve yeteneklerinde süreç içerisinde oluşan değişiklik anlamında tanımlanabilir. Bilişsel

terimi, bilgiyi, belleği, akıl yürütmeyi, sorun çözmeyi, kavramları ve düşünmeyi, yani zihni içine alır. Dil gelişimi ile pek çok bilişsel becerinin ilişkisi vardır. Bunlar arasında konuşma seslerini ayırt etme ve anımsama yeteneği, dili dinleyerek kurallarını keşfetme yeteneği, kavramları ses örüntüleriyle birleştirme yeteneği, ses çıkarmaya esas olan kasları kontrol etme yeteneği vardır. Öte yandan, dil becerileri, dil bilgi iletişimini, özellikle soyut bilgi iletişimini kolaylaştırmaktadır.” (Gander ve Gardiner, 2001’den Akt.: Sever, 2003:38)

Çocuk gelişimi uzmanlarına göre, bilişsel gelişim sürecinde edebiyatın önemli işlevleri vardır. “Nitelikli çocuk edebiyatı yapıtlarının bilişsel gelişim için önemli olan, gözlemlene, karşılaştırma, sınıflandırma, uygulama, eleştirme yapma olanakları yaratması, çocuklarda düşünsel içerikli yetilerin gelişmesine katkı sağlamaktadır. “ (Norton, 1999:19’den Akt.: Sever, 2003)

Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Kişilik Gelişimine Etkisi

Kişilik, kişinin toplumsal çevresiyle birlikte oluşturduğu etkileşimlerin, bunun sonucunda varolan kendine özgü niteliklerin toplamı olarak tanımlanabilir. Kişilik terimi,

“1- Bireyin, toplumsal çevresi içinde karşılaştığı ve edindiği izlenimlerle oluşturduğu davranış özelliği,

2- Bireyin ruhsal ve toplumsal tepkilerinin tümüne verilen ad,

3- Bir kimsenin kendine göre belirgin bir özelliği olması durumu (Oğuzkan, 1981:94’ten Akt.: Sever, 2003:46) ya da “Bir bireyi diğerinden ayıran zihinsel, duygusal ve sosyal niteliklerin toplamı” olarak tanımlanabilir.” (Lukens, 1999’den Akt.: Sever, 2003:46)

Kişiliğin gelişmesi, karşılaşılan sorunlara uygun çözümler üretebilme, duygularını uygun biçimde ifade etme, toplumsal çevreye uyum sağlama gibi kişinin geçirdiği değişim ve gelişim süreci olarak değerlendirilebilir (Sever, 2003: 47). Çocuklarda kişilik gelişimi çok önemli bir öğedir. Çocuklar

kendilerine değer vermeyi öğrenmezler, kendilerini anlamaz, tanımaz ve önemli olduklarına inanmazlarsa başkalarına değer vermeyi de öğrenemezler. Yazınsal çocuk kitapları, çocuklara gösterdiği yaşantı örnekleriyle çocukların kendilerini, yaşam ve insan gerçekliğini tanımalarına ve bu sayede kendi kişiliklerini oluşturmalarına yardım eder. Edebiyat, çocukların nitelikli, olumlu, güçlü birer kişilik geliştirebilmelerini sağlar. Çocukların önemsedikleri kişilerin duygu, düşünce ve davranışlarını benimseyip kendilerine özgü davranışlarla dönüştürdüğü bir dönemde, kitaplar yarattığı kahramanlarla, öykülenebilecek yeni modeller yaratır. Bu modellerin, belirtilen çocuk gerçekliğine uygun ve onların girişimciliğini destekleyecek eylemleri, çocukları da benzer davranışları yinelemeye isteklendirir. Bu süreç, çocuklara kendilerini tanımaları, önemli olduklarına inanmaları, başkalarına saygı duymaları gibi kişilik gelişimi için önemli olan yaşantıları edinme olanağı yaratır (Aslan, 2006b:193).

İnsan kişiliğinin biçimlendiği ilk çocukluk döneminde, taklit etme ve özenme etkili bir öğrenme biçimidir. Çocuklar, okudukları-dinledikleri kitapların ya da izledikleri filmlerin, oyunların kahramanlarıyla özdeşim kurarlar. Kahramanların birçok özelliklerinden, onların davranış ve hareketlerinden etkilenirler. Çocukların önemsedikleri kişilerin duygu, düşünce ve davranışlarını benimseyip kendilerine özgü davranışlara dönüştürdüğü bir dönemde, kitaplar, yarattığı kahramanlarla, öykülenebilecek yeni modeller yaratır. Bu modellerin, çocuk gerçekliğine uygun ve onların girişimciliğini destekleyecek eylemleri, çocukları da benzer davranışları yinelemeye isteklendirir. Bu süreç, çocuklara kendilerini tanımaları, önemli olduklarına inanmaları, başkaların saygı duymaları, gibi kişilik gelişimi için önemli olan yaşantıları edinme olasılığı yaratır (Gander ve Gardiner'den, Akt.: Sever 2003:47-48).

Kavcar, edebiyat kitaplarıyla kurulan etkileşim ile kişilik gelişimi arasındaki ilişkiye dikkat çeker: Kişilik gelişmesi, her insanın kendi eğilimlerine, yeteneklerine göre gelişmesi, yaşamda karşılaştığı yeni koşullara göre izleyeceği yolu kendisinin seçmesi demektir. Böyle bir yaşam ve eğitim anlayışı, insanda çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme bilincinin bulunmasını gerektirir. İşte edebiyat bu bilinci uyandırmaya yarayan

araçların başında gelir. Eğitim bakımından edebiyatın değeri, insana çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme örnekleri vermesidir (Kavcar, 1999:4).

“Çocuk kitapları, çizginin ve dilin anlatım olanaklarıyla değişik karakter özelliklerini, dolayısıyla çeşitli kişilikleri canlandırır. Karakterlerden ve onların ilişkilerinden esinlenerek yaratılan kurgularla, çocukların insanı, doğayı ve yaşamı tanımalarına ilişkin bir deneyim alanı oluşturulur. Çocuk kitapları çocukların yaşam çevrelerini genişletir, o çevrelerden sayısız duygu ve düşünce örnekleriyle buluşmasını sağlar. Okuma eylemini alışkanlığa dönüştüren çocukların, kendilerini tanıma, başka insanlarla karşılaştırma, onlarla benzeyen ya da ayrılan yanlarını görme denemeleri, onları kendi kişiliğini tanımaya, çevresindekilerin kişiliklerini de anlamaya yönelik bir bilinçlenme sürecine sokar. Erikson’a göre, çocuklar 2-3 yaşlarında, kişilik gelişimini etkileyecek psikososyal bunalımla karşı karşıya kalırlar. Bunlar ya bağımsızlık ve kendine yetebilme ya da utanç kuşku duygusudur. 4-6 yaş evresindeki çocuklar ise, etkinlik alanlarını büyük ölçüde genişlettiklerinden daha fazla toplumsal yönelimli olmak ve çevresi üzerinde daha fazla denetim sağlamak isterler.”
(Sever, 2003:48)

Erken çocukluk döneminden başlayarak, anne-babanın çocuğa kendi davranışlarını yönetme özgürlüğü tanıyan demokratik yaklaşımları, çocukların olumlu kişilik özellikleri geliştirmeleri için çok önemlidir. Bu evredeki çocuklarda büyük bir merak ve tükenmez bir enerji dikkati çeker. “Eğer ev yaşamları bu davranışları özendiren, sorgulama, deneme ve yanıtlara olanak sağlayan bir ana babalık üslubu ile nitelik kazanıyorsa bir girişkenlik duygusu gelişimini sürdürecektir.” Kısıtlayıcı ve denetleyici yaklaşımlar ise çocuklarda ketlenmeleri ve suçluluk duygusunu pekiştirecektir. Çocuğun doğasına uygun yaşam durumlarıyla, olumlu benlik gelişimini destekleyen; görsel ve dilsel bir model olarak, çocukların öğrenme süreçlerine etkin katılımını sağlayan, onların görme, duyma, dokunma, koku ve tatma duyularını devindiren çocuk kitapları, bir uyarıcı olarak çocukların

eğitim çevresini bütünleyen bir araç konumundadır. ocuk kitapları, çocukların kişilik gelişiminde önemli etkileri olan araçlardır. Erken ocukluk döneminden başlayan bu etkiler, öğretimin sonlarına kadar sürer. Bu etkinin amaca uygun olarak gerçekleştirilmesinde en belirleyici etken, çocukların kişilik özelliklerine uygun etkinliklerin, uygun kitaplarla buluşturulması ve desteklenmesidir (Sever; 2003:46-48).

ocuk Edebiyatı rnlerinin ocuğun Toplumsal Gelişimine Etkisi

Toplumsal gelişme, insanların sahip olduğu farklı toplumsal rolleri anlamayı ve bunların farkında olmayı gerektirir. İnsanların farklı görüşlerde olabilecekleri bilincinde olmak, bu süreçte çok önemlidir. Edebiyat bu farkında olma bilincinin oluşturulmasına, başarılmasına, yardımcı olur. Toplumsallaşma, toplumun genel geçer değerlerinin kişiler tarafından kazanılması sürecidir. Kişilik gelişimi toplumsal bir çevrede oluşur. Bebek ilk toplumsal ilişkisini annesiyle kurar, çevresindekilerle geliştirir, arkadaşlarıyla genişletir. Dilini öğrenip geliştirmesiyle çevresi ve arkadaşlarıyla ilişkilerini güçlendirir, yaşadığı topluma uyum için gerekli olan toplumsal becerileri edinir. ocuk gelişiminde en önemli süreçlerden biri toplumsallaşmadır. Toplumsallaşma, bireyleri, özellikle de çocukların belirli bir grubun işlevsel yeleri haline geldikleri ve grubun öteki üyelerinin değerlerini, davranışlarını ve inançlarını kazandıkları süreçtir. Edebiyat yapıtları yaratıldığı toplumun kültürel ve toplumsal değerlerini de yansıtır. Masal, yk, roman gibi yaratılardaki kahramanların kendisiyle, çevresiyle, doğa ve toplumla yaşadıkları çatışmalar, toplumun benimsenen ya da karşı çıkılması gereken değerlerini, inançlarını okura sezdirir. Edebiyat yapıtlarıyla kurulan etkileşimde, yazarın biçimlendirdiği özneliğin kaynağı, genellikle yaşadığı, var olduğu toplumun değerleriyle beslenir. Bazen olumlanan bazen de karşı çıkılan bu değerler, okura o toplumun geliştirdiği, önemsediği davranışlara ilişkin ipuçları sunar. Yaşam boyu sürececek öğrenmelerin temellendirildiği (06-yaş) ve desteklendiği (6-12 yaş ve üstü) dönemlerde çocuklara seslenen kitaplar, ailesi ve yakın çevresi dışında da yklenebilecekleri modeller yaratarak onların toplumsallaşma sürecine kalıcı, olumlu ve yararlı katkılar sağlar (Sever, 2003:54-55).

Çocuk Edebiyatının Amacı ve Temel İşlevleri

Çocuk edebiyatının amacı ve işlevi, çocuk edebiyatının nasıl olması ya da olmaması gerektiğiyle de yakından ilgilidir. Çocuklar için edebiyatın nasıl olması gerektiğini öncelikle, yalınlık, çocuk gerçekliği ve çocuğa görelilik belirler. Bu yönüyle çocuk edebiyatı, çocuk bakışını yansıtan bir edebiyattır. Burada sorulması gereken ana soru şudur: Yetişkin gerçeği çocuğa göre bir dil ve kurguyla anlatılırsa, bu çocuk edebiyatı değil midir? Hiç kuşkusuz çocuk edebiyatı örneğidir ve çocuk edebiyatı çocuk gerçekliğiyle sınırlı değildir. Aksi halde, çocuk gerçekliğiyle ilgisi olmayan masalları, destanları, efsaneleri ve romanları, çocukların okuyabildiğini anlamamız güçleşirdi (Dilidüzgün, 2006: 42-44).

Çocuklara okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmak çocuk edebiyatının temel işlevlerinden biridir. Çocuk edebiyatı ürünleri, çocukları nitelikli metinlere yöneltmeyi başarabilen, onlara zamanla okuma kültürü kazandırabilen bir sorumluluk üstlenmelidir. Başka bir söyleyişle, çocuklar adına nitelikli yayınlar çocuk-edebiyat-sanat etkileşiminin etkili bir uyararı olmalıdır. Çocuklara, yazınsal metinlerin iletilirini tanıma ve anlamaya dayalı bilişsel ve duyuşsal boyutlu davranışları uygulayabileceği, fark edebileceği olanaklar oluşturmaktır. Okumak, insanlar için yaşamı tanımaya anlamaya, çalışmanın önemli bir etkinliğidir (Sever, 2003).

“Dahrendorf’a göre çocuk ve gençlik edebiyatının eğitsel amaçları şunlardır:

- Gerekli biçimde okuma ilgisi oluşturur; okurlarının ilgilerini kapsar. Aslında bu edebiyatı çocuk ve gençlik edebiyatı yapan da bu özelliktir.
- Yazınsal deneyimleri olmayanları bu konuda yüreklendirir. Okurların yazınsal metinler üzerinde basit çözümlemeler yapabilmelerini örneğin, gerilim, komik, öğeler, eylemin yoğunluğu ve özdeşleşme olanakları çocukların okumalarını güdüler;
- Çocukların ve gençlerin aydınlanmalarını deneyimlerinin artmasını, önyargılardan arınmalarını ve toplumsallaşmalarını koşullayarak

onların kimliklerini kazanmalarına yardımcı olur” (Dahrendorf ’tan Akt.: Dilidüzgün, 2006:42)

Dilidüzgün (2006), “çocuğa görelilik” kavramını, metnin biçim ve içerik açısından çocuğun anlama ve algılama sınırlarını zorlamaması, zorlamadığı için de çocuk tarafından rahatlıkla kavranması özelliği taşıması anlamında ifade eder. Yurttaş (1995:3)’a göre çocuğa görelilik kavramını Dilidüzgün şöyle aktarır: “Çocuğun düşlem gücüne seslenen, onun rahatça ve tat alarak okuyup anlayabileceği bir anlatımı içinde barındıran, ilgi duyabileceği konuları işleyen, onu duygu ve düşünce yönünde besleyen, vurgusu ve olay örgüsü karmaşık olmayıp onun kavrayabileceği düzeyde olan, dikkat dağıtıcı ayrıntılardan arındırılmış olan” kitaplardır. Bu kavramı da şöyle belirlemek olasıdır: “Çocuk gerçekliği, çocukların gerçekmiş gibi alımladıkları, fakat hiç de nesnel olmayan alımlama farklarını yakalamasıdır” (Dilidüzgün, 2006:42).

Normal bir büyüme ve gelişme gösteren çocuğun doğal ihtiyaçları yanında ruhsal ihtiyaçları da vardır. Bunlar öz bakımından hiç değişmeden var olan ihtiyaçlardır. Bu ihtiyaçları karşılamada sözlü ve yazılı yapıtların önemli payı vardır. Toplumların temelini oluşturan çocukların eğitilmesi gereği açıktır. Bu gereklilik tüm dünya ülkelerinde de kabul görmektedir. Çocuk, yaşadığı çağda ve içinde bulunduğu toplumda bir yere sahip olduğunu bu uygulanacak edebiyat aracılığıyla anlayabilecektir. Henüz yetişkin olmayan ve eğitilmesi gereken toplumumuzun küçük üyelerinin düşünce dünyasına seslenebilecek sözlü ve yazılı ürünlerin tümünde yaşama sevinci yaratma amacı bulunmalıdır. Nitelikli yazınsal ürünler, çocukları yaşamı ve yakın çevrelerini tanımaya yöneltir, çocuk gelişiminde çocuğun diğer davranışlarını etkiler ve yaratıcı etkinliklerde bulunması için altyapı hazırlarlar (Oğuzkan, 1979:15).

Yörükoğlu (1997), çocuk kitaplarında nelerin sakıncalı olduğunu belirtmenin daha doğru olduğunu dile getirerek, sakıncaları şöyle sıralamıştır:

- Çocuk kitapları her türlü batıl inanç ve önyargılardan arınmış olmalıdır. Irk üstünlüğü, din ayrılığı, ayrımcılık, dolaylı ya da doğrudan aşılmalıdır.

- Vatan sevgisi, ulusal değerler ve Türklük bilinci işlenirken evrensel değerler bir kenara itilmemeli, ülkeler arasında düşmanlık ve öç alma duyguları körüklenmemelidir.
- Kahramanlık abartılmamalı; çocuklara, yanılmaz insan, üstün insan, her şeyi bilen insan örnekleri sunulmamalıdır. Diğer bir deyişle, her şeyiyle, olumlu ve olumsuz yanlarıyla insan tanıtılmalıdır. Çocuk kitaplarında, çelişkileriyle, değişen düşünce ve duygularıyla insanı görmeli; başkalarında kendisine benzerlikler bulabilmelidir. Katı ahlak kuralları içinde sıkışıp kalmamalı, hoşgörü ve esneklik kazanmalıdır.
- Alın yazısı, yazgı gibi insanının etkinliğini sınırlayan, savaşım gücünü körelten inanışlara yer verilmemelidir.
- Kitaplar bir dizi ahlak yargısıyla sonuçlandırılmamalıdır. Acıma duygusunu sömüren kitaplar yararsızdır. “*Polianna* gibi tanınmış bir çocuk öyküsü de bu kötü örnekler arasında yer alabilir. Bu öyküde, çevresindekileri mutlu etmek için insanüstü çaba gösteren bir kız çocuğu anlatılır. Ne üzüntü, ne kırgınlık, ne de öfke duymayan böyle bir kahraman nasıl benimsenir? Olsa olsa erişilmez bir varlık olarak okurda bir küçüklük duygusu yaratır.”

Çocuk edebiyatı, çocuğun hayatı keşfetmesine yardım eder. Başka birinin hayatını ilgilendiren durumları öğrenmek için edebiyat aracılığıyla elde edilen ilginç yaşantıları, yaşayışlarını, alışkanlıkları, törelerini, düşünce yollarını keşfe çıkarlar diğer kişilerin yaşantılarını da kendi yaşantılarıyla karşılaştırırlar. Çocuklar hayatı ve yaşama yollarını öğrenmek için bu yazınsal yapıtlardan yararlanırlar. Çocuk edebiyatı bir rehberlik kaynağı olarak değerlendirilebilir. Bir kimsenin kendini tanıyarak davranışlarını değiştirmeye yarayacak olanaklar hazırladığı için bir rehberlik kaynağı olarak da hizmet eder. Çocuk edebiyatı yaratıcı etkinlikleri teşvik eder. Çocukların başka alanlardaki yaratıcı etkinliklere geçmek için edebiyata ihtiyaçları vardır. Başka sanatlarla ilişkileri bulunan zengin bir programın eşliğinde yaratıcılığa yönelten okuma etkinlikleri sayesinde bir sanat, başka bir sanatı desteklemiş olur. Okuma çocuğu resim çizmeye ve dramatik sanat alanlarında ritmik yorumlamalar yapmaya, dramatik sanatlar alanlarında ne

kadar zengin yaşantılar edinilirse hayatın öteki yaratıcı alanlarında da o kadar zengin bir kişiliğe sahip olur (Oğuzkan, 1979: 16).

Edebiyat okuru yetiştirmenin en önemli yolu, küçük yaşlardan başlayarak çocuklara, dilsel özellikleriyle sanatsal birer yaratı olan edebiyat yapıtlarıyla buluşturmaktan geçmektedir (Aslan, 2006:38). “ilk çocukluk yıllarında, genellikle özel biçimli-kesimli kitaplar, bir oyun aracı olarak çocukların eğlenmesine; keşfetme, öğrenme gereksinimlerinin karşılanmasına yarar sağlar. Bu yaşlarda çocukların 3-4 sözcükle kurmaya başladıkları birleşimler, 3-4 yaşlarında daha çok sözcüğün yer aldığı cümlelere dönüşür. Renkleri tanıdıkları, biçim ve büyüklük arasında bağlantı kurdukları bu dönemde çocuklar, benlik kavramlarını oluşturmaya, kendileri hakkında duygu ve düşünceler geliştirmeye başlar. Çocukların anadilini öğrenmesi ve geliştirmesinde öykünme etkili bir yoldur. Çocuk kitapları, anadilinin kullanım örneklerini somutlanan bir model olarak kaynak olma özelliği taşır. Çocukların yazılı kültür ürünleriyle girecekleri etkileşimin, anlama ve anlatma becerilerini gittikçe yetkinleştireceği, bunun da okul başarısını olumlu yönde etkileyeceği bilinmelidir (Sever, 2003)

Çocuk edebiyatı hoş vakit geçirtici ve eğlencelidir. Eğer çocuklar okulda okumayı sevmeyi, okumak için zevk almayı öğrenmezler ise iyi yurttaş olma fırsatlarından birini kaçırmış olurlar. Bu bakımdan, çocuk edebiyatını, hoş vakit geçirme aracı olarak öğretim programına alınacak değerli öğelerinden biri biçiminde düşünebiliriz. Çocuk edebiyatı ruha canlılık verir, yaşama gücünü artırır. Edebiyat kimi zaman çocuğu hayatın çok ciddi ve üzücü durumlarından uzaklaştırır. Tasalarının karşısına olumlu daha güçlü daha dinlenmiş halde çıkmanın yollarının yanında, yaşantılarında ruhsal canlanma ve güçlenme gibi olağanüstü fırsatlarla donatır. Onların hoş vakit geçirtici özellikleriyle yanında manevi nitelikleri de ön plana çıkar. Her hikaye ve şiirden bunu bekleyemeyiz ancak çocuklar yazınsal yapıtlarla karşılaşp da deneyimleri arttıkça bu durum ihtimal dahilinde olduğu söylenebilir (Oğuzkan, 1979:15).

Çocuk kitaplarının en önemli işlevlerinden biri de çocukta dil sevgisi, dil bilinci ve dil duyarlılığı oluşturmaktır. Bunun dışında onları eğlendirmek, kendilerini ve yaşamı tanımalarını sağlamak, insan doğasını kavramalarına

yardımcı olmak da kitapların önemli işlevlerindendir. Bu işlevlerden yola çıkarak yazınsal nitelikli çocuk kitaplarının çocuğun gelişim sürecinde etkili bir eğitim aracı olduğunu söyleyebiliriz. Nitelikli çocuk kitapları, sanatçı duyarlılığı ile hazırlanan, çocukları, okulöncesi dönemden başlayarak renk ve çizgiyle karşılaştıran, onlara anadillerinin en yetkin halini sunan, en zengin haliyle buluşturan, çocuğun ilgi, beğeni ve gereksinimlerinden yola çıkarak yazılan araçlardır. Çocuk kitaplarının çocuğa göre olmasını belirleyen en önemli değişken ise dil ve anlatımıdır. Metnin niteliği, anadili öğretiminin de niteliğini etkileyeceğinden anadili öğretiminin amaçlanan davranışlarını kazandırmada belirleyici olduğundan, metnin seçimi çok önemlidir (Aslan, 2006:41-42; Aslan, 2010).

“Çocuğun okuma kültürü edinme süreci ardışık bir süreçtir; birbirine bağlı ve birbirini bütünleyen becerilerin kazanılmasını gerekli kılar. Aşamalı bir sıra izleyen bu sürecin ilk basamağı, “dinleme alışkanlığı” edinmedir. Bu alışkanlığın ardından, “okuma yazma becerisi”, “eleştirel okuma becerisi” ve “evrensel okur-yazarlık becerisi” izler. Okulöncesi dönemde yetişkinler tarafından anlatılan, okunan masal, öykü vb. anlatılar çocuk-kitap etkileşimi adına, duyuşsal boyutu ilk olumlu davranışların kazanılacağı ortamları yaratır. Bu dönemde, sanatsal kaygılarla hazırlanan resimli kitaplar, çocuklarda kitaba karşı ilgi ve sevgi uyandırır; ilgi çekici bir okuma ya da anlatım, çocuklara dinleme becerisine ilişkin yaşantılar kazandırmaya başlar” (Sever, 2003:16-17).

Çocuk ve kitap etkileşiminde ilk adımlar masallarla olmaktadır. Çocuklara, dil bilinci ve duyarlılığı edindirerek edebiyat dünyasının kapısını aralama, okuma isteği ve alışkanlığı kazandırma gibi temel işlevleri de göz önüne alındığında, çocuk kitaplarının çocuğun eğitim yaşamında önemli bir değişken olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır (Sever, 2003: 13).

Eflatun Cem Güney’in masalların toplumsal gerçekliği yansıtması ve eğitsel değerleri açısındaki ifadeleri şu şekildedir: “Masallar sadece hayal mahsulü değildir, çeşitli motiflerle nice sosyal realiteler çizgileştirilmekte ve hele çoğu insan ruhlarında yapılmış bir seyahat hissi vermektedir.” Dedikten

sonra masalların içinde beğenilen olumlu örnek edilmeye değenlerin olduğu gibi, olumsuz nitelikte, uzak durulması gereken örneklerinde bulunduğunu belirtmiştir ve masalların eğitsel önemini şu şekilde vurgulamıştır. Masalların asıl eğitim değeri önemlidir. “Çocuklarınızın ruhunu, iyi örneklerle göre inşa ederek, onları inandıkları yolda güçlükleri yenecek şahsiyetli birer insan yapmak. Dünya milletleri bu inanışla, çocuklarının ruhunu masallarla besliyor” (Güney,1966’dan Akt.: Helimoğlu Yavuz, 1997:17).

ÇOCUK EDEBİYATININ TÜRLERİ

Çocuk edebiyatı türlerinin çeşitliliği çocuk gelişimini etkileyebilecek önemli etmenlerden biri olmakla birlikte insanların geleceğini de olumlu yönde etkileyeceği tartışmasız bir gerçektir. Çocuk edebiyatı türleri şunlardır:

- a- Fabllar,
- b- Öykü ve romanlar,
- c- Ninniler, tekerlemeler, bilmeceler ve fıkralar,
- d- Destanlar
- e- Efsaneler,
- f- Masallar.

a- Fabllar

Çocukların dinlemekten ve okumaktan çok hoşlandıkları, genellikle masal havası taşırlar. “Fabl” sözcüğünün kökeni, Latince hikâye anlamına gelen “fabula”dır. Bu sözcük zamanla, bir ahlak ilkesi veya bir davranış kuralını anlatan kısa simgesel bir hikâye türünün adı olmuştur. Bu tür hikâyelerin kahramanları genellikle hayvanlardır. Hikâye kahramanı hayvanlar kendi özelliklerini korumakla birlikte, insan gibi konuşurlar. Fabllar bu özelliği nedeniyle masalımsı yapıtlar arasında yer alır. Fabllarda öğretici bir amaç güdüdür; gündelik hayatla ilgili dersler ve öğütler verilir. Okurlar, çoğu zaman, verilen dersin veya öğüdün ne olduğunu anlamakta zorluk

çekmezler. Çünkü bu ders veya öğüt, eserin bir yerinde, çok kez sonunda bir atasözü veya özdeyiş biçiminde açıkça belirtilir (Oğuzkan, 1979:62).

Fabl'ın kökleri çok eski çağlara kadar uzanır. Doğuda ilk fabl örneklerine eski Hint edebiyatında rastlanılmaktadır. Edebiyatımızda fabla "Kurt ile Kuzu", "Eşek ve Tilki", "Ağustos Böceği ile Karınca", "Horoz ile İnci" gibi eserler örnek gösterilebilir (Oğuzkan, 1979:63).

b- Öykü ve Romanlar

Geleneksel anlamda öykü, olmuş ya da olması olası olayları insan yaşamından sunduğu kesitleri yere ve zamana bağlı olarak anlatan; anlattığı olay ve kişileri daha çok tek yönleriyle ele alan yazılar olarak nitelenir. Romanlar, öykülerden daha uzun bir tür olmasıyla dikkat çeker. Ancak romanı öyküden ayırt eden yalnızca uzun olması değildir. Romanın bazı biçimsel ve kurgusal özellikleri de bu türün niteliklerini belirler. Örneğin, öyküler çoğunlukla tek bir olay ile sınırlıyken romanlarda ana olayın yanında yan olay diye nitelendirebileceğimiz başka bir ya da birçok olay daha bulunabilir. Öykü ve romanların temel özelliği, anlatıma dayalı olmalarıdır. Çeşitli bitilmemeler, olay ve kişilerin tanıtılması, yaratılan gerilimler ve getirilen çözümler her zaman anlatım yoluyla kurgulanır. Çocuğa görelik ve çocuk gerçekliği olan bu iki temel ögenin gözetilmesiyle öykü de roman da bir edebiyat türü olarak çocuğa yaklaşabilir (Kavcar, 1999:94).

Öykü ve romanlar birer edebiyat türü olarak birbirine çok benzer. Belli bir zaman içinde birkaç kişinin başından geçen gerçeğe uygun bir olayı anlatan veya birtakım kimselerin karakterinin çizen ve çoğu kez ancak birkaç sayfa tutan kısa yazılara hikâye denir. Roman ise daha çok insanların serüvenlerini, karakterlerini, düşünce ve duygularını ayrıntılarıyla kendine özgü bir şekilde anlatılan uzun düz yazılara denir. Öykü ve romanlar çocukların sınırlı hayal gücünü geliştirir. Ayrıca çocukların, yaşadığı toplumun kültürünü benimsemesine ve uyum sağlamasına yardımcı olmaktadır (Oğuzkan, 1979:92-93).

c- Ninniler, Tekerlemeler ve Bilmeceler

Masallarda, halk öykülerinde sözün başında veya arasında bazen konuyla ilgili bazen de sadece güldürü öğesi olarak söylenen yarı anlamlı yarı anlamsız sözlere tekerleme denir. Tekerlemeler okumaya hazırlık dönemindeki çocuklar için önemlidir. Çocukları eğlendirir, güldürür, onların dil gelişimine katkıda bulunur (Oğuzkan, 1979:215).

Ninni, çocukları uyutmak, ağlamasını durdurmak, sevmek gibi nedenlerle söylenen ve bir ezgiye sahip, genellikle de manzum sözlerdir. "Ninni, nenni" şekillerinde kullanılan sözcüğün başka dillerden Türkçeye girdiği yönünde iddialar bulunsada Muharrem Ergin, bu ifadenin çocuk dilinden gelme, doğa taklidi ve Türkçe olduğunu belirtir. Kelimenin Anadolu ağızlarında da "küçük çocuk" (Muğla), "oyuncak bebek" (Isparta), "gözbebeği" (Malatya) anlamlarına gelecek şekilde yaygınlaşması dikkat çekicidir Türkçede çeşitli sözcüklerle karşılanan ninni için, Türkçenin en eski sözlüğü olan Divanü Lügati't-Türk'te "balu balu" ifadesi kullanılmış ve "Kadınlar beşikte çocuğu uyutmak için söylerler" açıklaması verilmiştir. Kısaca, "annenin bebekle bir çeşit diyalogu" demek olan ninnilerde lirik bir anlatım vardır. Dizeler kısa cümlelerden ve yalın ifadelerden oluşur. Ninnilerde çocuk dünyasına uygun anne dilinin sıcaklığı duyumsanır. Bunun yanında her yörenin kendine özgü yöresel deyim ve kullanımlarına da ninnilerde rastlanır. Araştırmalar bebeğin doğumundan hemen sonraki erken dönemlerden başlamak üzere gördüğü ve duyduğu tüm olayların ileriki dönemlerde kendi görüş ve konuşma yetenekleri üzerinde derin bir etki bıraktığını ve şekillendirdiğini göstermektedir. Öğrenme yeteneği, 3-10 yaşları arasında en üst seviyelere ulaşır ancak ömür boyu devam eder. İlk 10 yıl boyunca müzik, dil eğitimi ve diğer ömür boyu sürecek yetenekler öğrenilmektedir. Bu sürecin hemen başında annesinden işittiği ninniler işte bu sihirli kapının anahtarı olarak ortada durmaktadır. Çağdaş gelişmeler ışığında, bilimsel düzlemde, ülkemizde çocuk ve gençlik edebiyatının bugünkü durumunu oluşturan etmenlere ve çözümlerine yardımcı olabilecek sürecin, daha anne karnında başladığının fark edilmesi, saptanması, okuma-yazma sorunlarının belirlenmesi ve belirlenen sorunlara çözüm önerilerinin oluşturulması amaçlanmalıdır (Tönel, 2006:604).

d- Destanlar

Destanlar masalımsı edebiyat yapıtlarındandır. Eski çağlardaki kahramanlık öykülerini; ulusların, tanrıların ve ünlü yiğitlerin serüvenlerini ve savaşlarını anlatan uzun manzum eserlere destan (epope) denir (Oğuzkan, 1979:67).

Ulusların oluşumunda meydana gelen ve bağlı kaldıkları ulusların en eski edebiyat ürünlerinden sayılan destanlarda, masallarda oldu gibi olağanüstü kişilerin maceraları anlatılır. Destanlarda bazen olayların geçtiği yerlerin ve zamanın bir dereceye kadar tarih verilmesine uygun olarak belirtilmiş olduğu görülür. Bazı destanlar, ulusların hangi soydan geldiğini anlatmaya çalışır. Bu destanlara “türeyiş destanları” adı da verilir (Oğuzkan, 1979:67).

Destanlarda belli bir ulusun veya ırkın üstünlükleri, kişi ve kahramanların özellikleri abartılı bir biçimde anlatılsa da yiğitlik yardımseverlik, acıma, cesaret gibi kavramlara geniş ölçüde yer verildiği için bu tür yapıtlar çocukların da ilgisini çeker (Oğuzkan, 1979:68).

e- Efsaneler

Tarih toplum ve doğa olaylarının olağanüstü ve akıl dışı açıklama ve yorumlarla anlatıldığı öykülere efsane (mit) denir. Efsaneler, halkın hayalinden doğarak gelişen öykülerdir. Genellikle tarihten önceki çağlarda yaşamış olan insan toplulukları kendilerine özgü çeşitli efsaneler meydana getirmişlerdir. Halk masalları ve destanlar gibi, efsaneler de belli bir yerde yaşayan halkın ortak yaratıcılığıyla meydana gelen sözlü edebiyat eserleridir. Bununla birlikte, bazen bir şairin veya bir masal anlatıcısının, yazdığı çağın isteklerine ve hayal kurma gücüne göre yarattığı özgün masallara da efsane adı verilir. Halk edebiyatı ürünlerinden biri olan efsaneler, geçmişle günümüz arasında kültürel aktarımı sağlayan, insanın ve onun oluşturduğu kültürel yapının anlaşılmasına katkıda bulunan alanlardan biridir. Efsaneler, hayale ağırlık veren, ulusal veya yerel birçok olayları renkli ve çekici bir anlatımla dile getiren özellikleriyle çocukların hoşuna gider. Çoğu efsaneler, genç okurları onları sıkmadan birtakım tarih bilgileri verir, onlara tarih zevkini aşılar. Çocukların hayvanlar, bitkiler, yıldızlar ve başka doğa görüntüleri

üzerine sordukları sorular efsanelerin yardımıyla onların hayal gücünü geliştirecek biçimde karşılanabilir. Ancak, bu türden eserlerin seçiminde her zaman çocukların ilgi ve anlayış durumu göz önünde tutulmalıdır (Oğuzkan, 1979:70).

f) Masallar

Masal, olağanüstü olaylarla biçimlenmiş, içinde ahlaksal ve dinsel öğretiler barındıran kısa anlatıdır (Dilidüzgün, Sever, Öztürk ve Adıgüzel, 2002). Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, olağanüstü kişilerin başından geçen olağandışı olayları anlatan türdür (Püsküllüoğlu, 1999:381). Türk masallarının incelenip araştırılmasında, derlenip sınıflandırılmasında önde gelen araştırmacılardan biri olan Boratav (1997:75), masalı nesirle söylenmiş dinlik ve büyüklük inanışlarından, törelerden bağımsız, bütünüyle düş ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarını inandırmak iddiası olmayan kısa anlatı olarak tanımlar. Sakaoğlu (2002:67)'na göre ise masal, kahramanlarının bazıları hayvanlar ve doğaüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde geçen düş ürünleri olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.

Genellikle yaratıcısı belli olmayan, bu düş yaratılarında olayların anlatımı da oldukça yalın bir konuşma diliyle gerçekleştirilir; sözlü anlatı türünün doğallığını ve rahatlığını yansıtır. Uzun doğa betimlemeleri ve ruh çözümlemeleri pek görülmez. Çoğunlukla olayların geçtiği yer ve zaman belli değildir. Kahramanları ise çoğunlukla cin, peri, dev, ejderha, cadı, padişah, şehzade, vezir, yoksul kız gibi genel tipler olup belirli kişilerle sınırlı değildir (Helimoğlu Yavuz, 1997).

Masallar yaşatıldıkları kültürün simgesel aktarıcıları arasındadırlar. Masallar yazılı olmayan dönemlerin efsane – mit parçalarını da taşırlarken sözlü kültürün aktarımının eğlenceli araçlarından biri olmuşlardır. Masallar zamanla yazılı kültüre geçmiş ve masal metinleri olarak da bilimsel araştırma yöntemleriyle incelenen bir alanı oluşturmuştur. Masallar gerek halk bilimciler, edebiyatçılar tarafından gerekse diğer sosyal bilimciler tarafından inceleme konusu yapılmıştır. İnsanlığın toplumsal kökenlerine

evrensel ve ulusal özelliklerine ayna tutan masalların tanımlanması ve incelenmesi bu anlamda oldukça önemlidir. Masal Arapça bir sözcük olan “mesel”den gelmektedir (Nas, 2002:139-142).

Çocuk edebiyatının önemli ürünlerinden olan ve anonim halk edebiyatımızın en yaygın türlerinden biri olan masalların bizlere sunduğu verileri, simgeleri, imgeleri kültürümüzün diğer kalıtlarına ve ürünlerine de bakarak değerlendirebilmek ve bu ürünleri çocuk gelişimine uygun şekilde doğru ve anlamlı kullanmak için masalları ve masal araştırmalarını incelemek önemlidir. Bu amaçla ilk olarak türün farklı tanımlarını burada belirtmemiz yararlı olacaktır. Masal alanında yapılan araştırmalar arttıkça yapılan araştırmaların masal tanımına yansıdığı ve tür’ün tanımının geliştiği gözlemlenmiştir. Masal Arapça “mesel” “örnek, benzer öğretici söz” manasında kullanılan bir kelimedir. “Habeşçe “mesl” Amranice “masla” ve İbranice “masal” dan Araplara “mesel, masal” şekli ile geçmiş oradan da dilimize masal olarak yerleşmiştir (Elçin, 2001:368).

Tanzimat döneminde efsane ya da fıkra adıyla anılan masal kimi yazarlar tarafından hikaye, efsane, menkabe kıssa, fabl, atalar sözü, tekerleme, fıkra anlamında kullanılmış, Cumhuriyetten sonra önemli araştırmacıların masal türünü incelemesiyle masal tanım ve kelime olarak bu türlerden ayrılmıştır. Masalın anonim halk edebiyatına ait sözlü kültür ürünlerinden ayrı bir tür olduğu bu araştırmacılar sayesinde kesinleşmiştir. Masalın “anlatı” şeklinde ifade edilmesinin Pertev Nail Boratav’la başladığı da görülmektedir. Boratav masalları efsane ve destanlardan, hikayeden ayıran en önemli niteliklerin başında masalların “*ister olağanüstü çeşidinde olsun, ister gerçekçi çeşidinde olsun*” onların “*hayal yaratması*” oldukları izlenimi veren bir “*anlatı türü*” olmasından kaynaklandığını belirtmektedir (Boratav, 1997).

Masalların Türleri

Masallar yapılış ve çıkış açısından ikiye ayrılır:

- a. Halk geleneğiyle oluşmuş folklorik nitelikli masallar
- b. Yapay nitelikli - yazınsal masallar

a. Halk Geleneğiyle Oluşmuş Folklorik Nitelikli Masallar (Halk Masalları)

Yazılı edebiyat gelişmeden önce, tüm insanlar duygu ve düşüncelerini sözlü edebiyat ile anlatmışlardır. Sözlü edebiyat ürünlerinin başında da masallar, efsaneler, türküler, destanlar, bilmeceler, ninniler gelmektedir. Bunlar arasında masallar dil ve anlatımlarının akıcılığı, içeriklerinin genişliği, olaylarının olağan dışılığı, kahramanlarının iyiler-kötüler olarak sade bir şekilde iki kutupta toplanmalarıyla halk içinde önemli bir yer edinmişlerdir. İnsanlar kendi yaşam gerçeklerini, çözüm önerilerini beklentilerini masal olaylarına masal kahramanlarına yükleyerek anlatmışlardır. İnsanoğlu yüzyıllar boyunca masal anlatma yoluyla gelecek kuşakları uyarmaya, eğitmeye, yaşam koşullarına karşı onları donanımlı kılmaya çalışmıştır. Masallar aracılığı ile ait oldukları toplumun yaşam gerçeğine ulaşılabilir, çünkü toplumu eğiten temel unsurlardan biri de masallardır (Helimoğlu Yavuz, 1997:12-15).

Masalları bütün özelliklerini kendi öz çevresi içinde, sözlü anlatımda, halk geleneği içerisinde bulabiliriz. Çoğu adsız kalmış, adları zamanımıza nadiren ulaşabilmiş yazarlar, halktan dinledikleri belki, kendileri de halka dinlettikleri masalları, az veya çok değiştirerek kitaplaştırmışlar, böylece yazılı edebiyatta bir çeşit meydana getirmişlerdir. Sonra bu kitaplar başka yazarlara kaynak olmuş. Böylece masal, bir yandan yazılı edebiyatta ,bir yandan da kendi sözlü geleneği içinde yüzyıllar boyunca gelişmiştir (Boratav, 2007: 25).

b. Yapay (Sanatsal) Nitelikli - Yazınsal Masallar

Yazarların kişisel hayal güçlerine dayanarak yazdıkları ve halk masallarına göre sanat açısından daha değerli sayılan masallara “yazınsal masal” denir (Oğuzkan, 1979:28). Bu tür masalların kahramanları çoğu kez perilerdir. Konular gerçek dışı olup olaylar da hayal ürünü yerlerde (ülkelerde) geçer. Kahramanlar daima olağanüstü durumlarda karşı karşıya gelirler. Olayların düğümlenmesi ve çözümlenmesinde tılsım, fal, kehanet gibi olağanüstü ve esrarlı güçlerin büyük payı görülür. Bazen korkunç ve acıklı durumların da anlatıldığı bu masalların zaman zaman çocukları tedirgin ettiği, onları kaygı ve tasalara sürüklediği doğrudur (Oğuzkan, 1979:28).

Masalların Özellikleri ve İşlevleri

Masallar halkın sözlü olarak ürettiği ürünlerdir. Kaynağını ve köklerini halkın yaşamından, geleneğinden, göreneğinden almış; evrilerek, dönüşerek günümüze gelmiştir ve kültür içerisinde yaşatılmaktadır. Masallar yayıldıkları geniş coğrafyada yaşanan kültürün özelliklerini bünyesinde barındırarak aktarırlar. Masallar insanların birbirleriyle, diğer topluluklarla ve kültürlerle, devletle, tanımadıkları kişilerle, inanç dünyalarıyla ilgili ilişkileri yansıtır. Bunları aktarır, anlatır ve bunlar aracılığıyla kültürel yaşamın yeniden üretilmesini, gelecek kuşaklara aktarımını sağlayan önemli eğitsel araçlar olarak işlev görürler. Masallar genellikle içerik olarak bakıldığında genç ve yetişkinlere anlatılan kısa, sanatsal anlatılardır. İçinde yazınsal nitelikleri barındırdığından hem eğlendirici hem öğretici birtakım özellikleri bünyesinde taşımaktadır. Masallar anlatıldıkları toplumun özelliklerine göre uyarlansa da sadece o toplumun oluşturduğu bir ürün değildir. Toplumun geçmişten aldığı, taşıdığı kültürün ürünüdür. Masallar içerdikleri unsurlar kişiler tarafından değiştirilse bile kültür ürünleri olarak doğru ellerde bulundukları zaman kendisine yüklenen işlevleri gerçekleştirir (Akay, 1998:21).

Dilidüzgün (2002), masal ve hikâyelerin içindeki öğreticilik boyutunun, ahlaksal, dinsel, töresel derslerin öykünün içinde verilmesini ve edebiyatta bu anlamdaki öğreticiliği eğitimbilim ilkeleri açısından doğru bulmadığını

bildirirken masalın çocuk edebiyatının kaçınılmaz bir türü olduğunu da dile getirmiştir. Çocuğun hayal dünyasının ve cümle kurma, betimleme, öyküleyici anlatımı kullanma gibi dilsel becerilerinin gelişmesinde masalların ve hikâyelerin önemli bir yeri vardır. Çocukların hayal dünyasının gelişmesinde önemli bir rol üstlenen masallarda ve hikâyelerde, çocuklar kendilerini yaşadıkları ortamda yer alan insan dışı canlılarla (hayvanlar) ve cansız varlıklarla özdeşleşmesini sağlamakta, hayvan sevgisini ve diğer varlıklara değer verme duygusunu geliştirmektedir. Masallar çocuğun toplumsal, eğitsel, kültürel gelişimini etkilerken dil ve kişilik gelişimine önmlü katkılarda bulunur. Çocukların düş güçlerini geliştirir ve çocuğun anadilinde yer alan büyük zenginliği gösterme olanağına sahiptir.

Özellikle tekerlemeler okunması güç sözcükleri kolayca öğrenip okuyabilmesini sağlamaktadır. Halk masallarının çocuklar için uygun olmadığı söylenmektedir. Bunun nedeni örneğin prensesin kurbağayı duvara çarpıp öldürmek istemesi, kurdun kırmızı başlıklı kızı yemesi, Hansel ile Gratel'in cadıyı kazana atmasının çocuklar üzerinde olumsuz örnekler içerdiği söylenmektedir. Halk masalları özenle seçip işlendiği zaman çocuklar için yaralı olabilecek ürünler ortaya koyabilmektedir. Ancak sanat masallarında şiddet, öfke, cinayet türü olaylar sergilenebilmektedir (Nas, 2002:214-218).

Dilidüzgün vd. (2002)'ne göre masallar özetle aşağıda belirtilen şu özellikleri taşımaktadır:

- Masallar anonimdir.
- Masallar olağanüstü olaylarla örülüdür.
- Masallar, içlerinde tek yönlü bir ders barındırır ve karşıtlıklardan oluşur.
- Masalların barındırdığı kişiler klişe tiplerden oluşur.
- Masallar dünyayı ve insanlığı simgeler.
- Masallarda şiddete ve kötü güçlere sıklıkla başvurulur.

Dilidüzgün (1996:123), masalların, çocuk kitaplarının nasıl yazılması gerektiği hakkındaki görüşlerini şöyle açıklar:

1. Masal kitabının içeriğinin yazarın baskıcı yaklaşımından uzak olması gerekir. Yazar çocuğa karşı her şeyi bilen bir kişi havasında olmayıp ona yol gösteren bazı şeyleri kendi başına keşfetmesine izin vermelidir.
2. Ayrıca kitapta bulunan ileti yazarın düşüncelerini okuyucuya aktarabilmelidir.
3. Yazarın yazdığı eser kısıtlayıcı düşünceleri içermekten çok olabildiğince çok açılı olmalıdır.
4. Yazar yazdığı eseri çocukların anlamada güçlük çekmeyeceği dilde yazmaya dikkat etmelidir.
5. Yazılan kitaplar çocuklar dünyasında arzuladıkları hayallere uygun nitelikte olmasına dikkat edilmelidir.
6. Sonuçta yazılan kitap genel anlamda küçük çocuklara hitap ettiğinden ve onların bazı şeyleri yeni yeni keşfedip öğrenmeye başladığından, aynı zamanda öğretici nitelikte olması gerekir.
7. Çocuk kitapları yetişkin insanların okuduğu kitaplar gibi bazı yazınsal kurallara uyularak yazılmasına dikkat edilmeli. Böylece ileri yaşlarda kitap okurken çabuk sıkılmalarını önlemede alışkanlık kazandırmış oluruz. Günümüzde masallar sosyoloji, psikoloji, eğitimbilim, antropoloji gibi bilim dalları tarafından araştırılıyor olmasının nedeni onun hem zengin bir kültüre sahip olması hem de gizemli bir yapıya sahip olmasından ötürü insanların ilgisini çekmesidir.

Aslında yazınsal masalların gençlerin ve yetişkinlerin de ilgisini büyük ölçüde çekmesi doğaldır. Fakat eğitim programının getirdiği yük onları masal okumadan uzak tutmaktadır. Bunun yerine okulöncesi eğitim ve okula yeni başlayan çocukların eğitiminde okutulmaktadır. Bunun nedeni masalarda anlatılan karakterlerin iyiyle kötü arasındaki mücadeleyi ve her zaman iyiler galip gelmesi, hiç bitmeyen maceraların yer alması çocuklarda oldukça fazla merak, heyecan uyandırması ve düşünsel zekasını geliştirmeye yönelik olmasıdır. Günümüzde bazı eğitimciler ve aileler masalların çocukları aşırı

derecede düş dünyasına iterek onları gerçek hayattan kopardığını öne sürerek fazla masal anlatılmamasını savunmaktadır. Aslında bazı masalların bunu söylemelerine olanak verdiğini söylemek yalan olmaz. Ancak anlatılacak ve işlenecek masalların dikkatli bir şekilde seçilerek ve derlenerek aktarılması çok daha doğru olur. Böylece çocukları masallardan mahrum bırakmanın hiçbir mantıklı anlamı olmadığını da kanıtlanmış olur (Dilidüzgün, 1996:31-33).

Masalların önemli özelliklerinden biri de yüzyüze iletişimin geçerli olmasıdır. Bu durum yazılı metinlerde bulunamayacak olan toplama tekrarlar, vurgular, mimikler gibi beden dilinin de kullanabildiği, duygusal ve sanatsal anlatımlara yer verilir. Aktarılacak istenenleri ifade edebilme, olanaklarını bir bütün olarak kullanabilme fırsatını yaratır (Ong, 1995:171).

Masallar dil öğretiminde kullanılan en önemli araçlardan biri olduğundan okullarda ve aile içerisinde birer eğitim malzemesi olarak kullanılmaktadırlar. Günümüzde masallar yazılı eğitim araçları olarak değerlendirilip eğitsel amaca yönelik olarak "dil ve davranış eğitimi" amacıyla kullanılmaktadır. Masallardan çocuk eğitiminde pedagojik olarak yararlanılması önemlidir. Masallar çocuğun hayal dünyasını zenginleştirir. Masallar çocuklarda bilinçli bir şekilde verildiğinde toplumsallaşmayı, adalet duygusunun gelişmesini, yaşama daha etkin hazırlanmasını sağlar. Masallar çocuğun olay örgüsünü anlamaya çalışırken sorgulamasını, eğlenmesini, duygularının farkına varmasını ve bunları bir nedene bağlamsını sağlar. Böylece çocuğun zekâsının kıvraklaşmasını sağlar. Toplumsal rol ve statülerin farkına varmasına ortam hazırlayarak toplumsallaşmasına yardımcı olurlar. Masallar farklı olaylara tepki vermesine, bunları sorgulayıp kişisel arayış ve çözümler üretmesine beyinde düşünce zincirinin etkin oluşumuna yardım eder. Masallar çocuğun ahlaki, insani değerlerinin oluşmasına, kendi hak ve sorumluluklarının farkına varıp kullanmasına, başkalarının haklarına saygı duymasına ve bunları geliştirmesine yardımcı olabilecek yazınsal ürünler olarak değerlendirilebilir. Masallar bilinçli kullanıldığında çok yönlü, etkin, eğlenceli eğitsel değerler olarak kullanılabilir (Helimoğlu Yavuz, 1997).

Nitelikli çocuk edebiyatı ürünleri ve doğal olarak nitelikli masallar çocuğa kendi haklarını da sezinletmelidir. Karaman Kepenekci (2010)'nin 100 Temel Eser'deki öykülerde çocuk hakları üzerine yapmış olduğu çalışmanın sonuçlarına göre; bu öykülerde çocuk hakları ile ilgili olumlu (56.1%) ve olumsuz (43.9%) ifadeler birbirine yakın oranlarda yer verildiği görülmüştür. İncelenen öykü kitaplarında en fazla çocukların “gelişme hakları”na ilişkin olumlu ifadeler yer verilmiş (29.7%), bunu çocukların korunma hakları ile ilgili olumsuz ifadelerin kullanımı (22.1%) izlemiştir. Yapılan araştırmalara göre Türkiye’de çocukların daha sık buluştukları masallarda çocuk haklarının varlığına ilişkin bir çalışma olmadığı görülmüştür. Oysa, çok okunan masalların çocuk haklarına ne oranda ve nasıl yer verdiği bilinmeye değer bir konudur.

ÇOCUK HAKLARI

Çocuk hakları, özel hukuk, sosyal hukuk, kamu hukuku ve uluslar arası hukukta yer alan kuralların çocuklara tanıdığı yetkileri kapsarken en geniş anlamıyla çocuk hukuku ise özel hukuk, ceza hukuku sosyal hukuk ve kamu hukuku ile uluslar arası bildiri ve sözleşmelerde bulunan ve çocukların haklarını düzenleyen hakların bütününden oluşur (İnan’dan Akt: Akyüz, 2000:2). Hukuk ve hak arasında yakın bir ilişki vardır.Hak en sade deyiimiyle bir şeyi yapma veya başkalarından bir şeyi yapmalarını ,belirli bir şekilde davranmaları isteme yetkisidir. Bu yetkiyi güvence altına alan ise hukuktur (Gözübüyük 2008’den Akt: Akyüz ,2010: 3). “Yürlükteki hukuk açısından çocuk hakları, çocuk hukukunu ilgilendiren kurallar tarafından düzenlenmiş ,yargı organlarınca gerçekleştirilen koruma yollarına kavuşturulmuş haklardan oluşur .Bu haklar çocuğun nedensel ,zihinsel, duygusal, sosyal ,ahlaki ve ekonomik bakımlardan korunmasını ve gelişmesini sağlarlar. Şu halde çocuk hakları ,çocuğun bedensel ,zihinsel, duygusal ve ahlaki bakımlardan özgünlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararlarıdır.” (Hegnauer’den Akt: Akyüz 2010: 3)

Çocuk haklarını koruyan hukuk kuralları, çocuğun yararını korumayı amaçlar. Bu haklar ve bunları koruyan kurallar ile çocuk özel gereksinimleri dikkate alınarak korunur, kollanır ve çocukluk dönemini gereği gibi yaşaması olanağına kavuşturulur (Akyüz, 2010: 3). Çocukların özel gereksinimleri olduğu fikri zamanla çocukların çeşitli haklara sahip olduğu inancını oluşturmuştur. Bunlar kişisel, toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik alanlarda yetişkinlerin sahip olduğu haklarla aynı kapsamlardaki haklardır. Çocuk Hakları Sözleşmesi bu hakları birbirine karşılıklı olarak bağlantılı ve birbirini destekleyen öğelerin bütünlüğü içinde düzenlenmiştir (Akyüz, 2010: 69).

Çocuk haklarına dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (20 Kasım 1989) dünya ulusları tarafından kabul edilmiştir. Sözleşmenin değindiği temel fikir şudur: Tek tek her çocuk içinde bulunduğu durumun geliştirilmesi, toplumun etkin ve sorumlu bir üyesi durumuna gelebilmesi için ayrılan kaynaklardan yararlanma hakkına sahiptir. Sözleşmenin amacı, çocukların korunması ve evrensel ilkeler belirlemek, onları her türlü ihmal istismar ve kötü muamelelere karşı korumaktır. Bunun yanında sözleşme çocukların potansiyellerini ve yeteneklerini gelişmesini sağlayacak programlar için bir çerçeve oluşturmak amacını da gütmektedir. Sözleşmenin hukuksal niteliğini, uluslararası hukuk arasında, çocuklara yönelik tutum ve davranışlara ilişkin evrensel standartları düzenleyen ve bağlayıcı güce sahip hukuksal bir metin olmasından alır. İç hukuk açısından sözleşme, 1982 anayasasında kanun hükmündedir. Anayasa'nın 90.maddesinin son fıkrasında "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletler arası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır." hükmü yer almaktadır.

Sözleşmenin temel ilkeleri:

- 1- Ayrımcılığın önlenmesi
- 2- Çocuğun yüksek yararı (çocuklara birinci öncelik)
- 3- Yaşama ve gelişme hakkı
- 4- Çocuğun görüşlerinin dikkate alınması

Sözleşmenin çocuklara tanıdığı haklar:

Kişisel (medeni) haklar

Ekonomik sosyal ve kültürel haklar

Korunma haklarını içermektedir (Akyüz, 2000).

Sözleşme’de yer alan çocuk hakları; yaşamsal haklar, gelişme hakları, korunma ve katılma hakları olmak üzere dört grupta toplanabilir (Akyüz, 2000).

Yaşamsal haklar, çocuğun yaşama ve uygun yaşam standartlarına sahip olma tıbbi bakım, beslenme, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasını öngören haklardır. *Gelişme hakları*, çocuğun kendini en üst düzeyde gerçekleştirebilmesi için gerekli olan eğitim hakkı, oyun ve dinlenme hakkı, bilgi edinme hakkı, din vicdan ve düşünce özgürlüğü gibi haklardır. *Korunma hakları*, çocuğun her türlü istismar ve sömürüye karşı korunmasını sağlayan haklardır. Bunlar yargı sisteminde, silahlı çatışmada, çocuk işçiliği; fiziksel, duygusal ve cinsel istismar, ilaç bağımlılığı ve mülteci çocuklar için özel bakıma ilişkin konularda çocukların korunmasını sağlayan haklardır. *Katılma hakları ise*, çocuğun ailede ve toplumda etkin bir rol kazanmasını sağlamaya yönelik haklardır. Bu haklar, görüşlerini açıklama ve kendisini ilgilendiren konularda karara katılma, dernek kurma ve barış içinde toplanma haklarıdır. Bu haklar medeni hukuk ve anayasa hukuku açısından kişisel haklar (medeni haklar); ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ile katılma hakları olarak sınıflandırılabilir. Böylece insan haklarıyla bağlantılı bütün haklar çocuklara tanınmıştır (Akyüz, 2000:4-6).

ÇOCUK HUKUKU, ÇOCUK HAKLARININ ÖZELLİKLERİ VE HUKUK SİSTEMİNDEKİ YERİ

A. Çocuk Hukuku ve Çocuk Haklarının Özellikleri

1. Çocuk Yararının Önceliği

Büyüyüp gelişmek için çocuğun elinde tek bir fırsat vardır. Ayrıca, bu büyüme ve gelişme süreci oldukça hassas ve yolundan saptırılabilen bir özellik taşır. Bu nedenle “birinci öncelik ilkesi” gereğince çocuk, değişen

koşulların ve birbiriyle yarışan önceliklerin insafına terk edilmemeli, çocuğun yararları her zaman ve koşulda öncelikle korunmalıdır. Bu ilke **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**'nin de temel ilkelerinden biridir. Daha somut bir biçimde ifade edilirse, sevgi ve özenli bakım, normal fiziksel gelişme, hastalıklara karşı bağışıklanma, temel sağlık ve eğitim olanakları çocuk gelişiminin vazgeçilmez öğeleridir. Bütün bunlar, iyi kötü her koşulda ana-baba ve toplum tarafından çocuğa sağlanmalıdır (Akyüz, 2000:7).

2. Kamusalılık

Çocuk hukukunda yer alan ilişkileri düzenleyen hukuk kuralları, çoğunlukla emredici kurallardır. Başka bir anlatımla kişiler, bu konuda kanunlarda düzenlenmiş olan ilişkilerin içeriğini ve şeklini değiştiremezler. Çocuk hukuku yalnızca ana-baba ve çocuklar arasındaki ilişkiler değil devletin çocuğa karşı olan yükümlülüklerini de kapsar (Akyüz, 2000:7).

3. Düzenleme Serbestisinin Bulunması ve Şekilcilik

Çocuk hukuk ilişkilerinin düzenlenmesinde sözleşme serbestisine yer verilmemiştir. Ana-baba ve çocuklar arasındaki soy bağının, hangi usul ve koşullarla kurulacağı emredici kurallarla belirlenmiştir. Çocuklar, gelişigüzel nüfusa kaydedilemezler; ana-babanın iradesi ile evlatlıktan reddedilemezler, çocuğun birden fazla soybağı olamaz. Hâkim kararı olmaksızın soybağı reddedilemez. Taraflar kanunda düzenlenmiş olan ilişkilerin içeriğin ve yeklini değiştiremezler. Çocuk hukuku alanındaki hemen bütün işlemler ya noter ya da hâkim aracılığı ile gerçekleştirilir (Akyüz, 2000:8).

4. Güçsüz Durumunda Olanların Korunması

Güçsüzlerin korunması güncel hukuk sorunları arasında önemli bir yer tutar. Çocuklar güçsüzlerin sınıflandırılması içinde özel bir grup oluşturur. Çünkü çocuk bedensel ve fikirsal bakımdan olgunlaşmamış olması nedeniyle doğumdan önce olduğu gibi doğumdan sonra da özel özene, bakıma ve korunmaya muhtaçtır. Bu nedenle, çocuğun aile ve toplum içinde korunmasını sağlamaya yönelik kurallar konularak, onun fiziksel, zihinsel ve sosyal bakımlardan zayıf durumda olmasının sonuçları hukuken telafi edilmeye çalışılmıştır. Anayasa'da ve diğer kanunlarda, çocuğu, zayıf

durumu dolayısıyla özel olarak koruyan kurallar bulunmaktadır (Akyüz, 2000:8).

Çocuk Hukuku ve Çocuk Haklarının Hukuk Sistemindeki Yeri

Çocuk hukuku yalnızca ana-baba ve çocuklar arasındaki hukuksal ilişkileri değil, devletin çocuğa karşı olan yükümlülüklerini de kapsar. Bu nedenle, çocuk değil, devletin çocuğa karşı olan yükümlülüklerini de kapsar. Bu nedenle, çocuk hukukunun bir bütün olarak özel hukuka ya da kamu hukukuna girdiği söylenemez (Akyüz, 2000:8).

Çocuk Haklarının Kaynakları

A. Ulusal Hukukta (İç Hukukta)

Türk hukukunda çocukların korunmasına ilişkin çerçeve 1982 Anayasa'sı ile oluşturulmuştur. Anayasa'nın 41,42, 50, 56, 58, 60, 61, ve 62. maddelerinde çocuk ve çocuk haklarını özel olarak koruyan hükümler bulunmaktadır. Bu maddelerin dışında, Anayasa'nın "kişinin hakları ve ödevleri" bölümünde yer alan kişi haklarından "*herkes*" kavramı içerisinde, çocuklar da yararlanırlar (Akyüz, 2000:9).

B. Uluslararası Hukukta

Uluslararası hukukta çocuk haklarını koruyan temel yasal metin 20 Kasım 1989 tarihi "**Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi**" dir (Akyüz, 2000:9).

1. Tarihsel Gelişime Kısa Bir Bakış

Çocuğun korunması sorumluluğu esas olarak aileye aittir. Bu nedenle çocuk haklarının uluslararası hukukta korunması düşüncesi, 20. yüzyılın başlarında ortaya atılmıştır. Ancak, bu dönemdeki çalışmaların kökenleri oldukça eskidir. Farabi (870-950), tıp alanında olduğu gibi eğitime ilişkin görüşleriyle de Batı'yı etkileyen İbn-i Sina (980-1037) ve sıbyan mektebi öğretmeni olan Amasyalı Hüseyinoğlu Ali, çocukların korunması ve eğitimi

konusunda, günümüz eğitim düşünürlerinin görüşlerine benzer düşünceler ileri sürmüşlerdir (Akyüz, 2000:11).

15. yüzyılın sonlarında İspanyol filozof Vives, çocukların korunmasına ilişkin ilkelerden söz etmiştir. Bunlar hukuksal ilkelerden çok eğitim ilkeleri niteliğindedir. 18. yüzyılın sonlarında İsviçreli eğitimci Pestalozzi, fakir çocukların sefaleti ve eğitimsizlikleri sorununa değinmiş; çocukların aile içinde ana-babaları tarafından, ana-babası olmayan çocukların da koruyucu aileler tarafından eğitimlerinin önemi üzerinde durmuştur. Uluslararası alanda çocukların korunmasına işliklin bir örgütün kurulması düşüncesini, ilk olarak 1894 yılında Jules de Jeune ortaya atmıştır. Bu düşünceye ilgi gösteren bazı Avrupa devletlerinin delegeleri, Paris'te özel bir toplantı yapmışlardır (Akyüz, 2000:11).

Gençlik sorunları ile çocukların ve anaların korunması alanında uluslar arası bir merkez kurulması yolunda ilk resmi girişim ise, 1912'de İsviçre'de görölmektedir. Bu merkezin görevleri "Devletlerin, çocukların korunmasına ilişkin kanunlarını tüzüklerini, önemli eserlerini toplamak, bu konudaki reformlarını bir yılda yayınlamak; gençliğe özen gösterme ve çocukların korunmasına ilişkin uluslar arası bir anlaşma yapılmasını sağlamaktır" (Dobler'den Akt.:Akyüz; 2000:12).

Belçika'da benzer nitelikte çalışmalar yapılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine bu alandaki çalışmalara ara verilmiştir. Savaşın bitmesinden sonra Belçika hükümetinin öncülüğü ile 1921 yılında Brüksel'de tekrar bir kongre toplanmıştır. Bu kongre, "*Uluslararası Çocukları Koruma Birliği*"nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır (Akyüz, 2000).

Bütün bu çalışmalara karşın I. Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar, çocukların haklarını kapsayan bir bildiri yayımlanmamıştır. Bunun nedeni çocuğun genel olarak "*insan*" kavramı içinde düşünülmesi ve yetişkinlerden ayrı haklara sahip olabileceğinin yeterince fark edilememesidir. 1776, 1789 tarihli İnsan Hakları Bildirileri, "*herkes*" in bir takım haklara sahip olduğunu vurgulamış, fakat yukarıda belirttiğimiz nedenlerle, çocuklara özgü haklardan söz etmemiştir (Akyüz, 2000:12).

I. Dünya Savaşı'nın sonunda Avrupa'da çocukların korunması sorunu önem kazanınca, 1920'de Cenevre'de "*Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği*" adında özel bir örgüt kurulmuştur. Bu örgüt, 1923 yılında "**Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi**'ni" yayımlamıştır. Bu Bildirge, "dünyadaki bütün çocuklara asgari bir özen göstermelidir" ilkesini esas almıştır. Belçika'da "uluslararası Kadınlar Meclisi", her çocuğun bedensel ruhsal ve zihinsel gelişiminin sağlanmasından toplumun sorumlu olduğu ana fikrini işleyen beş maddelik bir belge yayımlanmıştır (Akyüz, 2000:12).

Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği ve Kadınlar Meclisi'nin çabaları sonucu Milletler Cemiyeti, "**Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi**" adı altında bir bildirge yayımlamayı kabul etmiştir. Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği tarafından 1923 yılında yayımlanan Bildiri'den yararlanılarak hazırlanan ve Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen bu Bildirge bir önsöz ve beş ilkeden oluşmuştur (Akyüz, 2000:12).

Tüm ulusların erkek ve kadınları, insanlığın ırk, uyrukluk ve din ayrımı gözetmeksizin sahip olduğu en iyi şeyi çocuğa vermekle yükümlü bulunduklarını "Cenevre Bildirgesi" denilen bu Çocuk Hakları Bildirgesi ile tasdik ederler".

1. Çocuk bedenlen, ruhen ve doğal biçimde gelişmesine olanak sağlayan koşullar içinde bulundurulmalıdır.

2. Acıkan çocuk beslenmeli, hasta çocuk tedavi edilmeli, fikren geri kalmış çocuk eğitilmeli, yoldan çıkmış çocuk doğru yola getirilmeli, terk edilmiş çocuk korunmalıdır.

3. Herhangi bir felaket anında yardım öncelikle çocuğa yapılmalıdır.

4. Çocuk hayatını kazanabilecek duruma getirilmelidir ve her türlü istismara karşı korunmalıdır.

5. Çocuk, yeteneklerini hem cinslerinin hizmetine adayacak bir ruh ve düşünce içinde yetiştirilmelidir.

Milletler Cemiyeti Genel Kurulu 27 Eylül 1934 tarihinde Çocuk Hakları Bildirgesi'ni yeniden onaylamıştır. Bu bildirge "Gazi Mustafa Kemal tarafından

1931 yılında imza edilmiş, Türkiye tarafından da benimsenmiştir. Normal ve sağlam çocukların korunması çocukların tıbbi korunması ve çocukların çalışma yaşı konularında çalışmalar yapmak üzere 1-7 Ekim 1938 tarihleri arasında İkinci Balkan Kongresi toplanmıştır. Birleşmiş Milletler Örgütü kurulduktan sonra, çocukların korunması sorununu incelemek ve Milletler Cemiyeti'nin Görevlerinin yeni örgüte aktarılması sorunlarıyla uğraşmak üzere kurulan “*Sosyal Sorunlar Meclisi*”, Cenevre Bildirgesi'nin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki esaslara göre yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu ile Ekonomik ve Sosyal Haklar Meclisi'nin hazırladığı tasarı, Birleşmiş Milletlere üye devletlere, görüşlerini almak üzere gönderilmiştir. Üye devletlerin bazıları, daha o zaman, Çocuk Hakları Bildirgesi'nin devletleri hukuksal bakımdan bağlayıcı bir sözleşme şeklinde olması önerisinde bulunmuşlardır. 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1836 sayılı kararı ile “**Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi**” adı altında kabul edilmiştir (Akyüz, 2000:14).

Eski Türklerde Çocukların Korunması

Temel özellikler

Türk tarihi başlangıcından günümüze kadar aileyi yaşamın ve toplumun vazgeçilmez unsuru kabul etmiştir. Saygı ve sevgiye önem veren bu kurumun kuralları bağlayıcıdır. Çocuk Orta Asya Göçebe kültüründe sevgi, saygı, ilgi ve güvenlik ortamında at üstünde; yerleşik düzende ise nine, anne, teyze, yakın akraba ve kardeşlerin bakımı altında özenle korunmuş ve gözetilmiştir. Kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklar ise yüzyıllar boyunca hayırsever kişiler tarafından kurulan vakıfların hizmet alanına girmiştir. Türklerin 10.yüzyılda Müslüman olmalarından önce tarih sahnesine çıkmış en önemli devletler: Hun, Göktürk ve Uygur devletleridir. Bu devletlerin toplumlarına bazen Eski Türkler de denilmektedir. Bunların çocukların korunması ve eğitilmesi uygulamaları birbirinden farklı olmakla birlikte ortak temel bazı özellikleri vardır. Eski Türker'de büyük bir çocuk sevgisi vardır. Çocuklar cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin aileleri tarafından benimsenirler, sevilirler ve

yetiştirilirler. Çocuklar toplumun göreneklerine göre eğitilir ve toplumsallaştırılırlar. Çocuklar cesur, bilgili ve büyüklere saygı ilkeleri doğrultusunda yetiştirilirler. Eski Türklerde çocuklar göçebe kültüründe usta-çırak ilişkisine göre biçimlendirilmiş yaygın meslek eğitimi içerisinde meslek edindirilirler. Türklerin İslamiyeti kabul etmelerinden sonra, çocuğun gerek ailede gerek toplumda korunması ile eğitim ve velâyet haklarına ilişkin konularda İslâm Hukuku uygulanmıştır (Akyüz, 2000:47-51).

Çocuk Hakları Sözleşmesinin Yapısı ve Amacı

Sözleşme, önsöz ve üç kısımdan oluşmaktadır. Önsözde Birleşmiş Milletlerin temel ilkeleri ile insan hakları sözleşmeleri ve bildirgelerinin bazı özel hükümlerine gönderme yapılmış; savunmasız konumları nedeniyle çocukların özel bir özene ve korunmaya gereksinim duydukları belirtilmiştir. Çocukları koruma soruluğunun ilk önce aileye ait olduğu, devletin de aileye bu konuda yardım edeceği vurgulanmıştır. Sözleşme'nin birinci kısmında, 18 yaşından küçük çocukların sahip olduğu haklar ve bunların gerçekleştirilmesi için devlete düşen görevler düzenlenmiştir (m.1–41) (Akyüz, 2000:19).

İkinci ve üçüncü kısımlarda, Sözleşme'de yer alan hakların taraf devletlerce uygun araçlarla yetişkinlere ve çocuklara yaygın biçimde öğretilmesi yükümlülüğü 42. madde ile belirtildikten sonra, 43 ve devamındaki maddelerde, Sözleşme'nin yürürlüğe girmesini ve Sözleşme'ye uyulmasını düzenleyen kurallara yer ver verilmiştir (m.43–54) (Akyüz, 2000:19).

Sözleşmenin amacı çocukların korunması için evrensel ilkeler belirlemek, onları her türlü ihmal, istismar ve kötü muamelelere karşı korumaktır. Bunun yanında sözleşme, çocukların potansiyellerinin ve yeteneklerinin gelişmesini sağlayacak programlar için bir çerçeve oluşturma amacını da gütmektedir (Akyüz, 2000:19).

Sözleşmenin Hukuksal Niteliği

Sözleşme uluslararası hukuk açısından çocuklara yönelik tutum ve davranışlara ilişkin evrensel standartları düzenleyen ve bağlayıcı güce sahip hukuksal bir metindir (Akyüz, 2000:19).

Sözleşmenin Temel İlkeleri

Sözleşmede yer alan bazı haklar, çocuklara tanınan diğer bütün hakların kullanılmasında ve devletlere yüklenen görevlerin yerine getirilmesinde göz önünde bulundurulacak temel ilkeler niteliğindedir (Akyüz, 2000:22).

Ayrımcılığın Önlenmesi

Sözleşmenin 2. maddesinde göre, taraf devletler Sözleşmede yazılı olan hakları, kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin ana-babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları ırk, renk, cinsiyet, dil; siyasal ya da başka düşünceler; ulusal, etnik ve sosyal köken; mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanırlar (Akyüz, 2000:22).

Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuk yaşatma, geliştirme ve koruma alanındaki bütün hakların, hiçbir cinsiyet ayrımı gözetmesizin bütün çocuklara eşit olarak tanınması ilkesini getirmiştir (m.2). Bu ilkeyi dikkate alarak Sözleşmeyi onaylayan bütün devletler, kız çocuğunu yalnızca bir evlat, kız kardeş, geleceğin eşi ve annesi ya da herhangi birinin malı olarak değil, in insan, bir kişilik olarak ele alan girişimleri başlatmaktadır (Pekin Deklarasyon'undan Akt.: Akyüz; 2000:22-23).

1. Çocuğun Yüksek Yararı (Çocuklara Birinci Öncelik)

Sözleşme'ye göre, yasama, yürütme, yargı organları, tüm kamu ya da özel kuruluşlar, ana-babalar çocukla ilgili konularda çocuğun yüksek yararının, yani güvenliğinin korunmasına birinci önceliği tanıyacaklardır. Ana-babalar ya da sorumluluk taşıyan diğer kişiler, bu sorumluluğu yerine getirmedikleri takdirde devlet, çocuğa yeterli özeni gösterecektir (m.3). Çocuklara birinci öncelik ilkesinin temeli, insanın zihinsel ve bedensel gelişiminin önemli bir bölümünün yaşamın ilk yıllarında gerçekleşmiş olmasıdır. Çocuğun zihinsel ve bedensel gelişiminin normal bir seyir izleyebilmesi ve genetik potansiyelinin tam olarak gerçekleşebilmesi açısından bu yıllar çok önemlidir. Eğer bu gelişme sürecindeki çeşitli aşamalar uygun zamanda tamamlanmazsa, büyüme ve gelişme süreci üzerinde kalıcı zararlar ortaya

ıkabilir. Birinci ncelik ilkesi bu fizyolojik gerçeğe dayanmaktadır (Akyüz, 2000:24).

2. Yaşama ve Gelişme Hakkı

Yasama ve gelişme hakkı sözleşme'nin 6. maddesine göre, her ocuk yaşama hakkına sahiptir. Devlet, ocuğun yaşamını ve gelişimini güvence altına almakla yükümlüdür. Yaşama hakkı, kişinin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü koruyabilmesi ve varlığının çeşitli etkilerle bozulmasına engel olabilmesi hakkıdır. ocuk, bulunduğu ortam içinde insan olarak varlığını, her türlü ihmal ve istismardan korumak, sağlıklı bir çevrede yaşamak, eğitim görmek, bilim ve sanat konularında kendi isteği doğrultusunda çalışmak, ruhsal gereksinimlerini gidermek gibi çeşitli biçimlerde geliştirebilir (Akyüz, 2000:24).

3. Çocuğun Görüşlerinin Dikkate Alınması

Sözleşme'nin temel ilkelerinden bir diğeri de görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocukların, kendilerini ilgilendiren bir konu ya da işlem sırasında serbestçe görüşlerini ifade edebilme hakkına sahip olmaları ve bu görüşün yaşı ve olgunluk derecesi dikkate alınarak değerlendirilme zorunluluğudur (m. 12).

Çocukların görüşlerinin alınması ve kararlara katılması, gerek aile gerek toplum bakımından çok önemlidir. Karar alma durumunda olanlar, çocuğun katılım hakkını red ettikleri takdirde, yaşamsal önemdeki bilgi ve görüşlerden yoksun kalabilirler. Çocuğun belirttiği düşünce ve görüş bazılarını rahatsız etse de, kuşkusuz dikkate alınması gereken yeni bir boyut oluşturur (Akyüz, 2000:26-38).

Sözleşme'nin ocuklara Tanıdığı Haklar

Sözleşme, ocukların özel olarak duyarlı konumlarını tanımakta; onların kişisel (medenî), ekonomik, sosyal ve kültürel tüm haklarını birbiri ile bağlantılı ya da birbirini pekiştiren öğelerin bütünlüğü içinde ele almaktadır. Bu

özelliği dolayısıyla Sözleşme, çocuk haklarını bütüncül yaklaşımla düzenleyen hukuksal bir metindir. Bu Sözleşmemde genel olarak insan haklarıyla bağlantılı bütün haklar çocuklara tanınmıştır (Akyüz, 2000:26-38).

1. Kişisel haklar (Medenî haklar)

Bu gruptaki hakların bir kısmı çocuğun kişi varlığı ile malvarlığına ilişkin olup özel hukuk alanına girer; bir kısmı ise, kamu hukuku alanına giren ve kişisel haklar ya da negatif haklar olarak nitelendirilen haklardan oluşur (Akyüz, 2000:26-38).

Bu hakların ekseni "*topum/topluluk*" değil bireydir. Birey yalnızca maddî, fizik varlık olarak değil, aynı zamanda manevî varlık, yani kişi olarak ele alınmıştır.

Kişisel haklar yalnızca öteki kişilere karşı değil, öncelikle devlete karşı olarak düşünülmüştür. Kişisel hakların korunması günümüzde demokratik toplum yapısının önkoşulu sayılmaktadır. Kişisel hakların ihlallerinin önlenmesi uluslararası toplumun (Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi) en duyarlı olduğu konudur (Akyüz, 2000:26-38).

Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan başlıca kişisel haklar şunlardır.

• Çocuğun tanımı:

Sözleşme 1. maddesinde çocuğu tanımlamaktadır. Bu maddeye göre çocuğa uygulanacak hukuk daha erken yaşta reşit olmayı öngörmüyorsa. 18 yaşından küçük herkes çocuktur.

• Ayrımcılık yasağı

Devletler çocuk haklarını ayırım gözetmeksizin uygularlar; ayrıca çocuğun her türlü ayrımcılık ve yaptırıma uğratılmasına karşı etkin bir koruma sağlamak için her türlü önlemi alırlar (m.2).

- **Çocuğun Yüksek Yararı (Güvenliği)**

Sözleşme'nin genel ilkesi olan ve bütününe hâkim durumda bulunan çocuğun yüksek yararı; yasama organları, yönetsel makamlar, mahkemeler, kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde göz önüne alınacak temel düşüncedir (m.3). Sözleşme çocuğun yüksek yararını tanımlamamış, uygulamalarda bunu yargıç hukukuna bırakmıştır.

- **Çocuğun Ana-Babası Tarafından Yetiştirilme Hakkı**

Taraf devletler, Sözleşme'nin çocuklara tanıdığı hakların kullanılmasında ana-babanın ve çocuktan sorumlu diğer kişilerin çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ödev ve sorumluluklarına saygı göstereceklerdir (m.5).

- **Yaşama ve Gelişme Hakkı**

Her çocuk temel yaşama ve gelişme hakkına sahiptir. Devlet, çocuğun yaşamını ve gelişmesini güvence altına almakla yükümlüdür (m.6). Bu amaçla devletler çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi, temel sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi, açlık ve beslenme yetersizlikleri nedeniyle meydana gelen çocuk ölümlerinin ortadan kaldırılması, ana-çocuk sağlığı ve eğitiminin geliştirilmesi gibi konularda gerekli önlemleri almalıdırlar. Ayrıca çocuklara eğitim, dinlenme, oyun, boş zaman ve kültürel etkinliklere katılma hakları ile düşünce, din ve vicdan özgürlüklerinin tanınması, yaşama ve gelişme hakkının gerçekleştirilmesini sağlayan ve Sözleşme'nin çeşitli maddelerinde düzenlenen haklardandır (Akyüz, 2000:26-38).

- **Çocuğun isim, vatandaşlık ve kimlik hakkı**

Sözleşme'nin 8. maddesine göre, her çocuk doğumla birlikte isim ve vatandaşlık hakkına, mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından korunma hakkına sahiptir (Akyüz, 2000:26-38).

- **Görüş ve düşüncelerini açıklama, bilgi alma hakkı**

Her çocuk, görüşlerini serbestçe ifade etme, kendisini ilgilendiren herhangi bir konu ya da işlem sırasında görüşlerinin dikkate alınmasını isteme hakkına sahiptir (m. 12).

Taraf devletler görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun, kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere, çocuğun yaşa ve olgunluk derecesine uygun olarak gereken özeni göstererek tanırlar (Akyüz, 2000:26-38).

Sözleşme, çocuğun kendi düşüncelerine gerekli önemin verilmesi gereğini açıkça ifade etmektedir.

- Düşünce, Düşünceyi açıklama, vicdan ve din özgürlüğü
- Dernek kurma, barışçı toplanma özgürlüğü
- Özel yaşam, aile, konut, haberleşme özgürlüğü
- Kötü muamele ve işkenceye tabi tutulmama (istismardan korunma) hakkı
- Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar

Pozitif haklar ya da isteme hakları da denilen ekonomik, sosyal, kültürel haklar, üretilen ürün ve hizmetlere ulaşabilmeye ve bunlardan yararlanmaya ilişkin haklardır. Çocuk Hakları Sözleşmesine bu açıdan bakarsak, yeterli beslenme, temel sağlık bakımı ve temel eğitim bu tür ekonomik, sosyal ve kültürel haklar arasındadır (Akyüz, 2000:26-38).

Sözleşmede yer alan ekonomik, sosyal ve kültürel haklar şunlardır:

- **Sağlık hakkı**

Çocukların sağlıklı bir biçimde yaşama hakları Sözleşme'nin 24. maddesinde güvence altına alınmıştır. Bu maddede taraf devletler, çocukların malî nedenlerle sağlık hizmetlerinden yoksun bırakılmaması için gereken her türlü çabayı sarf etmekle yükümlü kılınmışlardır (Akyüz, 2000:26-38).

- **Sosyal güvenlik hakkı**

'Sözleşmece göre her çocuk, bedensel, zihinsel, ruhsal, toplumsal ve ahlâkî gelişmesini sağlayacak yeterli yaşam standardına ulaşma hakkına sahiptir (Akyüz, 2000:26-38).

- **Eğitim hakkı**

Sözleşmenin 28. maddesine göre çocuk eğitim hakkına sahiptir. Devletin görevi, ilköğretimin zorunlu ve parasız olmasını sağlamak, her çocuğun yararlanabileceği değişik ortaöğrenim kanallarını teşvik etmek ve yeteneklerine göre herkesi yükseköğrenim olanaklarına kavuşturmaktır. Okul disiplini, çocuğun haklarına ve saygınlığına uygun olmalıdır (Akyüz, 2000:26-38).

- **Korunma Hakları**

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de aile içinde, ailesiz ve özel durumdaki çocukların korunması ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Burada kısaca ele alacağımız hakların bir kısmı medenî haklar grubuna girerler. Örneğin, çocukların, ana-babaları tarafından yetiştirilme, ana-babasından ayrılmama ailesi dışında bakım ve koruma altına alınma, istismara karşı korunma bunlardandır. Bir kısmı ise, ekonomik ve sosyal haklar grubuna girerler. Çocuğun ekonomik sömürüye, her türlü tehlikeli işe ve eğitime, sağlığına ve toplumsal gelişmesine zarar verecek çalışmalara karşı korunması gibi haklar da bu gruba örnek verilebilir (Akyüz, 2000:26-38).

- Ana-babası tarafından yetiştirilme ve ana-babasına karşı korunma hakkı (m.5,18.19)
- Çocukları ana-babadan ayırma yasağı
- Çocuğun ailesi dışında korunması (m.20,21)
- Özel durumdaki çocukların korunması
- İstismara karşı korunma

- Suça itilmiş çocukların korunması
- Savaş ortamındaki çocukların korunması (Akyüz, 2000).

Görülüyor ki çocukların özel gereksinimleri olduğu düşüncesi, zamanla çocukların bir takım haklara sahip oldukları inancına dönüşmüştür. Bunlar kişisel, siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda yetişkinlerin sahip olduklarıyla aynı kapsamdaki haklardır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme bu hakları, birbirine karşılıklı olarak bağlantılı ve birbirini pekiştiren öğelerin bütünlüğü içinde düzenlemiştir. Sözleşme, içerdiği ayrıntılı hükümlerin ötesinde temel bir ilkeyi de içermektedir. Bu ilke şudur: *Çocukların yaşamları ve normal gelişimleri toplumun duyarlıkları ve verebilecekleri açısından "birinci önceliğe" sahip bir komi olmalıdır. Çocuklar bu ilkeye olağan ya da olağanüstü zamanlarda, barışta ya da savaşta, refah ya da ekonomik durgunluk dönemlerinde, özetle her an güvenebilmelidirler* (Ames'ten Akt.: Akyüz, 2000).

Sözleşme, ulusal ve uluslararası gündemlerde çocukları üst sıralara yerleştirmiş ve köklü bir değişime zemin hazırlamıştır. Sözleşmeli onaylayan her ülke çocuklarla ilgili yükümlülüklerini yerine getirmelerinde ana-babalara ve diğer sorumlu kişi ve kuruluşlara yardımcı olacak her önlemi almak zorundadır. Sözleşme, ekonomik, toplumsal ve kültürel hakların hemen yaşama geçirilmesi için gereken kaynaklara her ülkenin sahip olmadığını kabul etmekte; ancak, ülkelere, bu haklara öncelik tanıma ve eldeki kaynakların elverdiği ölçüde mümkün olanı gerçekleştirme yükümlülüğünü getirmektedir (Akyüz, 2000).

Bazı durumlarda bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi ulusal yasalarda, kurumlarda, planlarda, politikalarda ve uygulamalarda köklü değişiklikler yapılmasını, bunlarla Sözleşme ilkeleri arasında uyum sağlanmasını gerektirmektedir. O halde, her şeyden önce devletlerin bu görevi yerine getirebilecekleri siyasal iradenin oluşturulması gerekmektedir. Sözleşme taslağını hazırlayanların da belirttikleri gibi çocukların yaşamlarında gerçek değişim, ancak toplumsal davranışların ve etğin yasalarla ve ilkelerle uyuşacak biçimde gelişmesiyle ortaya çıkabilir. Başka bir anlatımla, bu süreçte yer alan insanlar olarak çocuklar, kendi haklarını sahiplenebilmeleri için yeterli bilgi ve

bilinçle donatıldıkları zaman gerçek değişim sağlanabilecektir. Bu değişim sürecinin resmî izleyicisi Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'dir (Akyüz, 2000).

Çocukların ilgi ve zevkle okudukları yazınsal türlerin başında edebiyat metninin genel bütün özelliklerini taşıyan öykü ve roman gelir. Roman, çocukların sınırlı hayat deneyimlerini zenginleştirir, geliştirmekte oldukları değer yargılarının açıklık kazanmasına yardımcı olur. Böylece onların içinde yaşadıkları toplumsal ve kültürel ortama uyumlarını büyük ölçüde kolaylaştırır (Oğuzkan, 2000; Dilidüzgün vd., 2002; Aslan, 2006). Masalları da çocukların karşılaştıkları ilk yazınsal ürünler olarak bu türlerle birlikte değerlendirebiliriz.

Kültürel değerlerin aktarımında sorumluluk üstlenen araçlardan biri de çocuk edebiyatı ürünleridir (Aslan, 2010). Ancak, kitaplar aracılığıyla toplumsal/kültürel değerlerin iletilmesi, her zaman çocuğu doğrularla buluşturmayabilir. Başka bir söyleyişle bu toplumsallaşma süreci, çocuk okur açısından kimi yönleriyle olumsuz da olabilir. Aslan (2010)'ın 100 Temel Eser'de kadının sunuluşu üzerine yapmış olduğu bir çalışmasında kadınlar çoğunlukla geleneksel rollerinde, şiddete maruz kalmış biçimde gösterilmiştir.

Çocuk edebiyatının, çocukların bireysel, duyuşsal, toplumsal ve kişisel gelişmelerinde önemli bir yeri vardır, nitelikli edebiyat ürünleri çocuğa toplumsal değerler ve normları sezinleterek onun toplumsallaşmasını ve kendini gerçekleştiren, duyarlı ve edilgin bireyler olmalarını sağlar. Bu yüzden başta masallar olmak üzere tüm edebiyat türlerinden insan hakları ve çocuk hakları eğitiminde yararlanılabilmelidir (Karaman -Kepenekci, 2010).

Karaman-Kepenekci (2010), Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim öğrencilerine okutulmak üzere önerilen 100 Temel Eser listesindeki çocuk öykülerinde çocukların yaşamsal, gelişme, korunma ve katılma haklarının ne düzeyde ve nasıl sunulduğunu ortaya koymak amacıyla bir çalışma yapmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, incelenen öykülerden bazıları tümüyle yetişkinlere yönelik yazılmıştır. Kimi öykülerde çocuk haklarının olumlu kullanımı ile ilgili ifadelerin örneklerine daha fazla

rastlanırken, kimilerinde de çocuk haklarının ihlali sayılabilecek olumsuz ifadeler daha fazla yer verildiği görülmüştür. Kimi öykülerde ise, çocuk hakları ile ilgili olumlu ve olumsuz ifadeler neredeyse eşit oranlarda yer aldığı görülmektedir. Tüm öykülerde toplam olarak çocuk haklarına ne kadar ve nasıl yer verildiğine sıklık ve yüzde açısından bakıldığında, bu öykülerde çocuk hakları ile ilgili olumlu (56.1%) ve olumsuz (43.9%) ifadeler birbirine yakın oranlarda yer verildiği, ancak olumlu kullanımların kısmen de olsa daha fazla olduğu görülmektedir. Tüm öykü kitaplarında en fazla çocukların gelişme haklarına ilişkin olumlu ifadeler yer verilmiş (29.7%), bunu sırasıyla, çocukların korunma hakları ile ilgili olumsuz ifadelerin kullanımı (22.1%) ve çocukların yaşamsal hakları ile ilgili olumlu ifadelerin kullanımı (18.4%) izlemiştir. Daha sonra sırasıyla, çocukların yaşamsal hakları ile ilgili olumsuz (11.1%), gelişme hakları ile ilgili olumsuz (7.8%), korunma hakları ile ilgili olumlu (4.1%) ve katılım hakları ile ilgili olumlu (3.9%) ve olumsuz (2.8%) ifadeler yer verildiği görülmektedir.

Türkiye’de çocukların sık karşılaştığı masallarda çocuk haklarına nasıl ve ne düzeyde yer verildiği bilinmeye değer bir konudur; ancak yapılan araştırmalar sonucunda bu konuda yapılmış herhangi bir araştırmanın olmadığı anlaşılmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde veri kaynağı (kitabın ve kitap içerisindeki masalların seçilmesi), verilerin çözümlenmesi, süreç ve araştırmada kullanılan alt kategorilerin tanımlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Veri Kaynağı (Kitabın ve Kitap İçerisindeki Masalların Seçilmesi)

Tarama modeline dayalı bu çalışmanın veri kaynağı, 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Türkiye’de en çok satılan masal kitapları arasında olduğu belirlenen “Her Güne Bir Masal” adlı kitaptaki masallardır. Anılan kitabın en çok satılan masal kitapları arasında olduğu, Ankara’daki beş büyük kitabevinden olan Dost Kitabevi, İmge Kitabevi, Turhan Kitabevi, Yapı Kredi Yayınları ve D&R Kitabevinden alınan bilgiler sonucunda belirlenmiştir. Kitapta toplam 365 masal bulunmaktadır. Çalışmada çocuk haklarının ne düzeyde ve nasıl sunulduğu belirleneceğinden öncelikle kitap içerisinden içinde çocuk geçen masallar belirlenmiş ve bu masalların tümü çözümlenmiştir. İçinde çocuğun geçtiği masal sayısı 70’tir. Belirlenen alt kategorilerin varlığını araştırmak üzere çocuğun geçtiği tüm masallar çözümlenmiş, tam sayım yapılmıştır. Kısaca, içinde çocuğun yer aldığı tüm masallar, çocuk haklarının (yaşamsal haklar, gelişme hakları, korunma hakları ve katılma hakları) varlığı açısından çözümlenmiştir. İncelenen masalların adları ile kitabın kimlik bilgisi Ek 1’de verilmiştir.

Verilerin Çözümlenmesi

Bu çalışma nitel bir araştırmadır. Masallar, bu tip araştırmalarda sıklıkla kullanılan “içerik çözümlemesi” tekniği türlerinden sınıflandırıcı (kategorisel) çözümleme tekniğiyle incelenmiştir. İçerik çözümlemesi sözel, yazılı ve diğer araç gereçlerin içerdiği iletiyi anlam ve dilbilgisi açısından dizgesel olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunma yoluyla toplumsal gerçeği araştıran bilimsel bir yaklaşımdır (Tavşancıl ve Aslan, 2001:22). Bu teknik, yöntem olarak mevcut olan metinlerin nicel ve nitel boyutlarından

hareketle, mevcut olmayan; başka bir deyişle, bilinmeyen toplumsal gerçeğin bazı boyut ve kesitlerine yönelik birtakım bulguları elde etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmacı, mantıksal bir biçimde tümdengelim; başka bir deyişle çıkarım sayesinde iletişimin içeriğinde gözlenen sonuçlardan doğrudan gözlemlenemeyen etkenlere yönelik sonuç çıkarmaya çalışır (Gökçe, 2006:20).

İçerik çözümlemesinin tanımında yer alan kavramlardan biri nesnelliktir. Nesnellik bağlamında içerik çözümlemesi, kendisini geçerlik ve güvenilirlik ilkelerine bağlı kılmaktadır. Geçerlik ilkesi araştırmada ölçmek istediğinizi ölçüp ölçmediğinize ilişkin soruna işaret ederken; güvenilirlik ilkesi ise, aynı yöntem ile farklı zamanlarda aynı ya da benzer sonuçlara ulaşılması gerekliliğine atıfta bulunur. O halde içerik çözümlemesi uygulayan araştırmalar yinelenebilir sonuçlara ulaşmalıdır. Bir diğer kavram sistematikliktir. Sistematiiklik kavramı, iki değişik anlamı içermektedir. Sistematiiklik, bir yandan araştırma sorununun araştırma stratejisine dönüştürülmesinde yöntemin açık ve düzenli bir şekilde uygulanmasına, diğer yandan ise bu araştırma malzemesine hiç kesintisiz uygulanması gerektiğine işaret etmektedir. Niceliksellik kavramı sayısallaştırma işlemini içermektedir. Bilgileri yoğunlaştırarak ve böylece karşılaştırılabilirliği sağlamak bakımından düzenleyici bir işleve sahiptir. Niceliksellik içerik çözümlemesinin en belirgin ve diğer benzer yöntemlerden ayırt edici özelliği olarak kabul edilse de tartışılır bir özelliktir. İçerik çözümlemesi, iletişimin açık içeriği ile basit şekilde sınırlandırılmıştır ve normalde içeriğin gösterebileceği gizli amaçlar açısından ve ortaya çıkacak gizli tepkilerden etkilenmez (Gökçe, 2006:36-37).

Süreç ve Tanımlar

Çalışmada çözümleme kategorisi olarak “çocuk hakları” alınmış; bu kategori kendi içinde, Karaman-Kepenekci (2010)'nin sınıflandırmasına uygun biçimde ve Çocuk Hakları Sözleşmesi ile tutarlı olarak “yaşamsal”, “gelişme”, “korunma” ve “katılma” olmak üzere dört alt kategoriye ayrılmıştır. Her alt kategori de kendi içinde çocuk haklarına yer verme bakımından

“olumlu” ve “olumsuz” olarak değerlendirilmiştir. Böylece incelenen kitaplarda çocuk haklarının ne düzeyde ve nasıl yer aldığı ortaya konmaya çalışılmıştır. İçerik çözümlemesinde çözümleme birimi olarak sözcük, cümle, izlek (tema) ya da paragraf seçilebilir (Çebi, 2003). Bu çalışmada, araştırmanın amacına uygun olduğu gerekçesiyle çözümleme birimi olarak cümle seçilmiş ve her bir cümlenin hangi basamakta ne sıklıkla yer aldığı işaretlenmiştir.

İçerik çözümlemesi tekniğinin güvenilirliği ve nesnelliği özellikle veri çözme (kodlama) işlemine bağlıdır. Masallardaki cümlelerin hangi altkategoriye girdiğini tam ve doğru olarak belirleyebilmek; başka bir deyişle, masalları güvenilir bir biçimde çözümleyebilmek için alt kategoriler aşağıda görüldüğü gibi açık bir biçimde tanımlanmıştır:

- **Yaşamsal Haklar:** Çocuğun yaşama ve uygun yaşam standartlarına sahip olma, ailesiyle birlikte yaşama, ayrımcılığa uğramama, bir isme sahip olma, nüfusa kaydedilme, tıbbi bakım, beslenme, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasını öngören haklardır. Bu yararların ihlal edildiği kullanımlar olumsuz kullanım; bu yararların var olduğu veya ihlal edilmediği kullanımlar olumlu kullanım olarak değerlendirilmiştir.

- **Gelişme Hakları:** Çocuğun kendini en üst düzeyde gerçekleştirebilmesi için gerekli olan eğitim, oyun, dinlenme, eğlenme, boş zamanlarını değerlendirme, bilgi edinme gibi hakları ile din, vicdan, düşünce özgürlüğüdür. Bu yararların ihlal edildiği kullanımlar olumsuz kullanım; bu yararların var olduğu veya ihlal edilmediği kullanımlar olumlu kullanım olarak değerlendirilmiştir.

- **Korunma Hakları:** Çocuğun her türlü istismara ve ihmale karşı korunmasını sağlayan haklardır. Bunlara, çocuğun fiziksel, duygusal ve cinsel istismardan korunması hakkı, çocuk işçiliğinin önlenmesi hakkı, silahlı çatışma altındaki çocukların korunması hakkı, yargı sistemindeki çocukların korunması hakkı, özel bakıma ihtiyaç duyan çocukların korunması hakkı örnek olarak verilebilir. Bu yararların ihlal edildiği kullanımlar olumsuz kullanım; bu yararların var olduğu veya ihlal edilmediği kullanımlar olumlu kullanım olarak değerlendirilmiştir.

- **Katılım Hakları:** Çocuğun ailede ve toplumda etkin bir rol kazanmasını sağlamaya yönelik haklardır. Bu haklara, çocuğun görüşlerini açıklama ve kendini ilgilendiren konularda karara katılma hakkı, dernek kurma hakkı ve barış içinde toplanma hakkı örnek olarak verilebilir.

Çözümleme işlemine başlamadan önce rastgele alınan beş masal, bu konuda çalışan bir başka araştırmacı ile birlikte çözümlenmiştir. Alt kategorilere giren cümle örnekleri incelenmiş ve cümlelerin hangi alt kategoriye girdiği birlikte kararlaştırılmıştır. Daha sonra farklı on masal iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı çözümlenmiş; kısaca, araştırmanın güvenilirliğini sınamada *araştırmacılar (kodlayıcılar) arasındaki korelasyon* tekniği uygulanmıştır. Bunun için aşağıdaki formül kullanılmıştır (Tavşancıl ve Aslan, 2001:81): Bu yararların ihlal edildiği kullanımlar olumsuz kullanım; bu yararların var olduğu veya ihlal edilmediği kullanımlar olumlu kullanım olarak değerlendirilmiştir.

Uzlaşma Sayısı

Güvenirlilik = _____

Uzlaşma + Uzlaşmama Sayısı

Yapılan hesaplamalar sonucunda araştırmacılar arası ortalamanın %83 çıktığı görülmüştür. Bu tür araştırmalarda elde edilen eşitliğin %70'ten daha yüksek bir sonuç vermesi beklenir (Tavşancıl ve Aslan, 2001). Sonucun bu eşitliğin üzerinde olması nedeniyle soruların güvenilir bir biçimde ölçüldüğü sonucuna varılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

İncelenen masalarda çocuk haklarına olumlu ve olumsuz olarak yer verilme düzeyi her bir masal için ayrı ayrı çözümlenmiştir (Çizelge 1).

Çizelge 1. İncelenen Masalarda Çocuk Haklarına Yer Verme Düzeyi

Masallar	Çocuk Hakları								Toplam	
	YAŞAMSAL HAKLAR		GELİŞME HAKLARI		KORUNMA HAKLARI		KATILMA HAKLARI		f(%)	
	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-
	f(%)	f(%)	f(%)	f(%)	f(%)	f(%)	f(%)	F(%)	f(%)	f(%)
M1	1(0,57)	0(-)	7(2,05)	0(-)	2(0,69)	5(1,20)	5(3,52)	0(-)	15(6,83)	5(1,20)
M2	0(-)	2(1,36)	0(-)	1(2,44)	4(1,38)	9(2,16)	3(2,11)	0(-)	7(3,50)	12(5,96)
M3	0(-)	0(-)	5(1,47)	3(7,32)	2(0,69)	24(5,77)	1(0,70)	0(-)	8(2,86)	27(13,0)
M4	1(0,57)	2(1,36)	0(-)	0(-)	3(1,04)	7(1,68)	6(4,23)	0(-)	10(5,83)	9(3,04)
M5	0(-)	1(0,68)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	1(0,68)
M6	0(-)	5(3,40)	21(6,16)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	21(6,16)	5(3,40)
M7	2(1,14)	0(-)	10(2,93)	2(4,88)	3(1,04)	7(1,68)	0(-)	0(-)	15(5,11)	9(6,56)
M8	2(1,14)	1(0,68)	0(-)	0(-)	0(-)	3(0,72)	0(-)	0(-)	2(1,14)	4(1,40)
M9	3(1,70)	3(2,04)	3(0,88)	0(-)	1(0,35)	25(6,01)	3(2,11)	0(-)	10(5,04)	28(8,05)
M10	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	7(4,93)	0(-)	7(4,93)	0(-)
M11	5(2,84)	3(2,04)	0(-)	0(-)	5(1,73)	19(4,57)	0(-)	0(-)	10(4,57)	22(6,61)
M12	2(2,67)	2(2,67)	4(5,33)	0(-)	2(2,67)	3(4,00)	2(2,67)	0(-)	10(13,3)	5(6,67)
M13	1(0,57)	0(-)	2(0,59)	1(2,44)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	3(1,15)	1(2,44)
M14	0(-)	0(-)	5(1,47)	0(-)	2(0,69)	19(4,57)	5(3,52)	1(7,69)	12(5,68)	20(12,2)
M15	1(0,57)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	1(0,57)	0(-)
M16	4(2,27)	0(-)	18(5,28)	0(-)	17(5,88)	0(-)	1(0,70)	0(-)	40(14,1)	0(-)
M17	0(-)	0(-)	5(1,47)	0(-)	0(-)	18(4,33)	5(3,52)	0(-)	10(4,99)	18(4,33)
M18	0(-)	0(-)	9(2,64)	5(12,2)	29(10,03)	0(-)	3(2,11)	0(-)	41(14,8)	5(12,2)
M19	7(3,98)	8(5,44)	0(-)	0(-)	7(2,42)	2(0,48)	0(-)	0(-)	14(6,40)	10(5,92)
M20	3(1,70)	3(2,04)	2(0,59)	3(7,32)	15(5,19)	20(4,81)	2(1,41)	0(-)	22(8,89)	26(14,1)
M21	1(0,57)	2(1,36)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	1(0,57)	2(1,36)
M22	4(2,27)	10(6,80)	2(0,59)	2(4,88)	15(5,19)	15(3,61)	7(4,93)	2(15,38)	28(12,9)	29(30,6)
M23	0(-)	0(-)	16(4,69)	3(7,32)	2(0,69)	2(0,48)	4(2,82)	0(-)	22(8,20)	5(7,80)
M24	18(10,23)	0(-)	27(7,92)	0(-)	4(1,38)	4(0,96)	7(4,93)	0(-)	56(24,5)	4(0,96)
M25	3(1,70)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	3(1,70)	0(-)
M26	3(1,70)	11(7,48)	5(1,47)	0(-)	14(4,84)	13(3,13)	7(4,93)	0(-)	29(12,9)	24(10,6)
M27	0(-)	0(-)	7(2,05)	0(-)	0(-)	0(-)	3(2,11)	0(-)	10(4,17)	0(-)
M28	7(3,98)	0(-)	0(-)	1(2,44)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	7(3,98)	1(2,44)
M29	0(-)	0(-)	8(2,35)	0(-)	13(4,50)	10(2,40)	3(2,11)	0(-)	24(8,96)	10(2,40)
M30	3(1,70)	0(-)	0(-)	0(-)	1(0,35)	1(2,04)	0(-)	0(-)	4(2,05)	1(0,24)
M31	8(4,55)	6(4,08)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	8(4,55)	6(4,08)
M32	17(9,66)	10(6,80)	0(-)	0(-)	2(0,69)	4(0,96)	2(1,41)	0(-)	21(11,8)	14(4,76)

M33	4(2,27)	9(6,12)	0(-)	0(-)	0(-)	2(0,48)	0(-)	0(-)	4(2,27)	11(6,60)
M34	0(-)	0(-)	0(-)	1(2,44)	2(0,69)	5(1,20)	0(-)	0(-)	2(0,69)	6(3,64)
M35	0(-)	0(-)	25(7,33)	0(-)	1(0,35)	3(0,72)	3(2,11)	1(7,69)	29(9,79)	4(8,41)
M36	4(2,27)	2(1,36)	0(-)	0(-)	16(5,54)	15(3,61)	2(1,41)	0(-)	22(9,22)	17(4,97)
M37	1(0,57)	2(1,36)	2(0,59)	0(-)	2(0,69)	5(1,20)	0(-)	0(-)	5(1,85)	7(2,56)
M38	0(-)	0(-)	1(0,29)	1(2,44)	3(1,04)	1(2,04)	0(-)	0(-)	4(1,33)	2(2,68)
M39	0(-)	0(-)	3(0,88)	1(2,44)	6(2,08)	22(5,29)	0(-)	0(-)	9(2,96)	23(7,73)
M40	5(2,84)	0(-)	3(0,88)	0(-)	0(-)	9(2,16)	0(-)	0(-)	8(3,72)	9(2,16)
M41	8(4,55)	3(2,04)	0(-)	0(-)	2(0,69)	0(-)	0(-)	0(-)	10(5,24)	3(2,04)
M42	1(0,57)	1(0,68)	1(0,29)	0(-)	2(0,69)	0(-)	4(2,82)	1(7,69)	8(4,37)	2(8,37)
M43	1(0,57)	2(1,36)	0(-)	0(-)	4(1,38)	7(1,68)	0(-)	0(-)	5(1,95)	9(3,04)
M44	0(-)	3(2,04)	5(1,47)	0(-)	9(3,11)	2(0,48)	0(-)	0(-)	14(4,58)	5(3,52)
M45	3(1,70)	3(2,04)	0(-)	1(2,44)	5(1,73)	6(1,44)	2(1,41)	1(7,69)	10(4,84)	11(13,6)
M46	3(1,70)	0(-)	12(3,52)	3(7,32)	15(5,19)	4(0,96)	5(3,52)	0(-)	35(13,9)	7(8,28)
M47	2(1,14)	0(-)	3(0,88)	1(2,44)	2(0,69)	28(6,73)	1(0,70)	0(-)	8(3,41)	29(9,17)
M48	2(1,14)	1(0,68)	12(3,52)	0(-)	0(-)	0(-)	2(1,41)	0(-)	16(6,06)	1(0,68)
M49	2(1,14)	8(5,44)	2(0,59)	0(-)	2(0,69)	15(3,61)	0(-)	0(-)	6(2,41)	23(9,05)
M50	1(0,57)	1(0,68)	2(0,59)	0(-)	6(2,08)	19(4,57)	7(4,93)	23(08)	16(8,16)	23(28,3)
M51	0(-)	0(-)	12(3,52)	1(2,44)	0(-)	3(0,72)	2(1,41)	0(-)	14(4,93)	4(3,16)
M52	4(2,27)	3(2,04)	0(-)	0(-)	5(1,73)	5(1,20)	0(-)	0(-)	9(4,00)	8(3,24)
M53	0(-)	0(-)	8(2,35)	7(17,07)	0(-)	0(-)	2(1,41)	0(-)	10(3,75)	7(17,07)
M54	5(2,84)	0(-)	0(-)	0(-)	2(0,60)	0(-)	0(-)	0(-)	7(3,53)	0(-)
M55	1(0,57)	0(-)	6(1,76)	0(-)	1(0,35)	0(-)	1(0,70)	0(-)	9(3,38)	0(-)
M56	1(0,57)	0(-)	0(-)	0(-)	2(0,69)	0(-)	0(-)	0(-)	3(1,26)	0(-)
M57	9(5,11)	5(3,40)	3(0,88)	0(-)	0(-)	0(-)	1(0,70)	0(-)	13(6,70)	5(3,40)
M58	0(-)	10(6,80)	0(-)	0(-)	0(-)	28(6,73)	0(-)	0(-)	0(-)	38(13,5)
M59	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	3(1,04)	0(-)	13(9,15)	1(7,69)	16(10,2)	1(7,69)
M60	8(4,55)	4(2,72)	0(-)	0(-)	13(4,50)	0(-)	0(-)	0(-)	21(9,04)	4(2,72)
M61	0(-)	1(0,68)	3(0,88)	0(-)	0(-)	1(0,24)	5(3,52)	1(7,69)	8(4,40)	3(8,61)
M62	1(0,57)	6(4,08)	12(3,52)	0(-)	3(1,04)	0(-)	0(-)	0(-)	16(5,13)	6(4,08)
M63	0(-)	0(-)	9(2,64)	4(9,76)	2(0,69)	12(2,88)	1(0,70)	0(-)	12(4,04)	16(12,6)
M64	0(-)	7(4,76)	7(2,05)	0(-)	19(6,57)	11(2,64)	2(1,41)	0(-)	28(10,1)	18(7,41)
M65	0(-)	0(-)	35(10,26)	0(-)	1(0,35)	0(-)	4(2,82)	0(-)	40(13,4)	0(-)
M66	2(1,14)	0(-)	3(0,88)	0(-)	3(1,04)	0(-)	0(-)	0(-)	8(3,05)	0(-)
M67	4(2,27)	0(-)	14(4,11)	0(-)	4(1,38)	0(-)	0(-)	0(-)	22(7,76)	0(-)
M68	8(4,55)	5(3,40)	0(-)	0(-)	3(1,04)	0(-)	0(-)	0(-)	11(5,58)	5(3,40)
M69	0(-)	2(1,36)	2(0,59)	0(-)	0(-)	0(-)	4(2,82)	0(-)	6(3,40)	2(1,36)
M70	0(-)	0(-)	0(-)	0(-)	8(2,77)	3(0,72)	5(3,52)	2(15,38)	13(6,29)	5(16,11)
									948 (60,58)	617 (39,42)
TOPLAM	176 (11,25)	147 (9,39)	341 (21,79)	41 (2,62)	289 (18,47)	416 (26,58)	142 (9,07)	13 (0,83)	1565	

Çizelge 1'e göre, incelenen tüm masalarda toplam olarak çocuk haklarına ne kadar ve nasıl yer verildiğine sıklık (frekans) ve yüzde açısından bakıldığında, bu masalarda çocuk hakları ile ilgili olumlu

anlatımlara (%60.58) olumsuz anlatımlardan (%39.42) daha fazla yer verildiği görülmüştür (Çizelge 1).

Masallarda sırasıyla en çok çocuğun korunma haklarına (%45.05) yer verilmiştir. Bunu sırasıyla gelişme hakları (%24.41), yaşamsal hakları (%20.64) ve katılma hakları (%9.90) izlemektedir.

İncelenen masallarda en fazla çocukların korunma haklarının olumsuz kullanımına (%26.58) yer verilmiş, bunu sırasıyla gelişme haklarıyla ilgili olumlu ifadelerin kullanımı (%21.79), korunma haklarının olumlu kullanımı (%18.47), yaşamsal haklara ilişkin olumlu kullanımlar olduğu ifadeler (%11.25), yaşamsal haklara ilişkin olumsuz kullanımlar (%9.39), katılma haklarına ilişkin olumlu kullanımlar (%9.07), gelişme haklarına ilişkin olumsuz kullanımlar (%2.62) ve katılma haklarının olumsuz kullanımına (%0.83) yer verildiği görülmektedir.

İncelenen masalların 44'ünde (%64), çocuk haklarının olumlu ve olumsuz kullanımına eşite yakın oranda yer verilmiştir. Bu masallar M2, M4, M5, M7, M8, M10, M12, M13, M14, M15, M17, M20, M21, M22, M25, M26, M28, M30, M31, M32, M33, M34, M36, M37, M38, M40, M41, M42, M43, M44, M45, M50, M52, M53, M54, M55, M56, M57, M61, M63, M66, M68, M69 ve M70'tir.

Masalların 18'sinde (%26) çocuk haklarına ilişkin olumlu anlatımlara daha fazla yer verilmiştir. Bu masallar şunlardır: M1, M6, M16, M18, M23, M24, M27, M29, M35, M46, M48, M51, M59, M60, M62, M64, M65 ve M67. Olumlu anlatımların en fazla olduğu masallar ise M16, M18, M24, M35, M46, M65 ve M67'dir.

Çocuk haklarının ihlali sayılabilecek olumsuz anlatımların fazlaca yer aldığı masal sayısı 7'dir (%10). Bu masallar; M3, M9, M11, M39, M47, M49 ve M58'dir. Çocuk haklarının olumsuz kullanımına ilişkin ifadelere en fazla M16 ve M58'de rastlanmıştır.

İncelenen Masallarda Çocuğun Yaşamsal Hakları

Bu çalışma kapsamında incelenen masallarda tüm haklar içinde yaşamsal haklara yer verme oranı %20.64 (olumlu %11.25, olumsuz %9.39)'tür. Masallar içinde, yaşamsal haklar ile ilgili olumlu anlatımlara en fazla M24 ve M32'de yer verilmiştir (Çizelge 1).

Aşağıda, masallardaki yaşamsal hakların olumlu ve olumsuz kullanımlarına ilişkin çeşitli örnekler sunulmuştur.

Yaşamsal Haklara İlişkin Olumlu Kullanımlar

Masallarda geçen aşağıdaki ifadeler yaşamsal haklar ile ilgili olan aile ile birlikte yaşama, bakım, beslenme ve barınma haklarının olumlu kullanımlarına örnek olarak verilebilir:

- *Masallar dünyasındaki annemin yanına, masallar dünyasındaki evime döndüm. Evimin penceresini tıkladım ve annem beni içeri aldı. Ben masallar dünyasının çocuğuyum.* (M24, s.185).
- *...öksüz kız bir daha açlık ve yoksulluk çekmemiş. Yıldızların armağanlarıyla yaşamının sonuna kadar varlık içinde yaşamış.* (M9, s.77).
- *...yolda buğday tarlasında, kendisini seven küçük çocuğu görmüş. Annesi tarlada çalışıyor, ekin topluyormuş* (M16, s. 114)
- *Bir zamanlar kuzeyin en güzel ülkelerinden olan Norveç'in köylerinden birinde bir aile yaşarmış. Anne, baba, kız. Sevgiyle dolu çok mutlu bir yaşamları varmış.* (M.64, s. 398).
- *Yakup evine gitmiş örtüyü açınca adını sanını bilmediği yemekler içecekler, meyveler, tatlılar dolmuş odanın ortasına. Bütün ev halkı doyasıya yiyip içmişler.* (M18, s.133).
- *Yoksul Yakup böylece yoksulluktan kurtulmuş. Her öğün doyasıya yemek yemekten çocukların yüzüne renk gelmiş.* (M18, s.133).
- *Gönderilen bir torba altla yoksulluktan kurtulan ailesi de her tatilde saraya Peter'i görmeye gitmişler.* (M22, s.177).

- *Ben hamileyim, fırtınalı bir günde senin konağına geleceğim. Doğan çocuğumuzla birlikte orada seninle yaşayacağım.” Gerçekten, fırtınalı bir kış gecesi şimşekler çakarken denizler kralın kızı doğan oğluyla birlikte Hoori'nin konağına gelmiş. Orada oğullarıyla birlikte mutlu bir yaşam sürmüşler. (M25, s.191).*
- *Eşi ve dört yaşındaki oğluyla birlikte bir çadırda yaşayan Kızılderili bütün gün karlı ovalarda dolaşır yenecek bir şeyler avlamaya çalışmış. (M60, s.452).*
- *Acı taşıyabileceği kadar bizon etini ailesi için kurda vermiş. Kendi de çadıra götürebileceği kadar et yüklenmiş. Gerisini saklamışlar. Akşam çadırda bizon ziyafeti varmış. Yiyebilecekleri kadar et yemişler.... (M60, s. 452).*

Yaşamsal Haklara İlişkin Olumsuz Kullanımlar

Masallarda çocuğun yaşama hakkının doğrudan ihlali sayılan ifadelere de yer verilmiştir. Örneğin;

- *Yaşlı değirmenci ve oğlu tek varlıkları olan eşeği pazara götürüp satmak istemişler. Paraya gereksinimleri varmış! (M2, s.34). Çocuğun uygun olmayan koşullarda yaşaması ve ekonomik olanaklara sahip olmaması yaşamsal hakların olumsuz kullanımına örnek olarak verilebilir.*
- *Ülkelerden birinde öksüz ve yetim bir kız varmış. Annesiyle babası ölünce sırtında bir hırka, elinde bir lokmayla kala kalmış. Zavallı kız, madem artık hiçbir şeyim yok, bu köyde kalmamda gereksiz diyerek kendini yollara vurmuş. (M9, s.77).*
- *İnsanların yolunun pek düşmediği uzak köydeki tepelerden birinde yoksul bir adam yaşarmış. Karısı üç kızı ve bide oğluyla yokluk içinde yaşamını sürdürürmüş. (M11, s.82).*
- *Bir gece yoksul ailenin kırık dökük Kulübesinin penceresinde tık tık diye bir ses duyulmuş... (M11, s.82).*

- *Eski zamanlardan Adıyok köyünde bir adam yaşarmış. Öyle yoksulmuş, öyle yoksulmuş ki, köy halkı ona yoksul Yakup adını takmış, ailesi çok kalabalıkmış. Yoksul Yakup çocuklarının sayısını kendisi bile bilmezmiş. Parası ise kurbağada ne kadar tüy varsa o kadarmış! (M18, s.133).*
- *Ben yoksul Yakup'um. Çok çocuğum var ama hiç param yok. Hepimiz açlık çekiyoruz. (M18, s.133).*
- *Annesiyle yalnız yaşayan yoksul bir çocuğa soğuk bir kış günü zengin bir komşusu şöyle bir öneride bulunmuş: Bak evladım, hava soğuk, sen yoksulsun, paraya ihtiyacın var, ben zenginim, benimde eğlenceye ihtiyacım var. Eğer şu soğuk göle girer ve sabaha kadar orada kalırsan sana yüz altın vereceğim. (M20, s.140).*
- *Zavallı yoksul çocuk, soğuk suya girmiş ve titreyerek de olsa suda kalmış (M20, s. 140).*
- *Alp dağlarının eteklerindeki orman köylerinden birinde yoksul bir aile yaşarmış. Küçük evlerinde pek eşyaları yokmuş. Tek varlıkları kışın soğuktan donmalarını engelleyen sobalarınıymış... Bir gece eve gelen babaları sevgili sobalarının etrafında ısınmaya çalışan çocuklara şöyle seslenmiş Sevgili çocuklarım. Bugün iyice ısının. Çünkü yarın artık bu soba bizim olmayacak. Çok zor durumdayız. Karnımızı doyurabilmek için bu sobayı satmak zorunda kaldım." ... Haklı olarak açlıktan ölmektense, çok sevdikleri sobalarını feda etmenin daha mantıklı olduğunu düşünüyorlarmış. (M22, s. 176).*
- *Bir zamanlar koca bir ormanın ortasında küçük bir ev varmış. Bu küçük evde on kardeş yaşarmış.... Mutfığa gitmişler, kileri taramışlar, ama yiyecek bir lokma bile bulamamışlar. (M69, s. 503).*
- *Annesi genç yaşta ölen Julia babasıyla yalnız kalmış. Köyde güzel ama kötü yürekli bir kadın yaşarmış. Julia'nın babası bu kadını üvey anne olarak eve getirmiş. Bu kadının kendi gibi kötü yürekli bir kızı varmış. Adı Katıca'ymış. Katıca'nın annesi Julia'ya çok kötü davranırmış. (M49, s. 367).*

- *Kafdağı'nın da ötesinde bir ülkede öksüz bir çocuk yaşarmış. Üvey annesi bu oğlanı hiç sevmez koyunlara çobanlık etsin diye kırlara gönderirmiş. Öğle vakti geldiğinde öksüz oğlan çiknındaki kuru ekmeği çıkarır pınarın suyunda yumuşatır karnını onunla doyurmuş. (M64, s. 478).*
- *Öylesine büyük bir yoksulluk içindeymiş ki çocuklara verecek ekmek bile bulamazmış. Bir tanecik kazmış bütün varlığı. Fakat 3 gün süren açlığın adına kazı pişirip çocukların önüne koymuş ama ekmekleri yokmuş. (M68, s. 499)*

İncelenen Masallarda Çocuğun Gelişme Hakları

İncelenen tüm masalarda tüm haklar içinde gelişim haklarına yer verme oranı % 24.41 (Olumlu %21.79, Olumsuz %2.62)'dir. Masallar içinde çocuğun gelişim hakları ile ilgili olumlu anlatımlara en fazla M6, M16, M23, M24, M35, M48, M51, M62, M65 ve M67'de yer verilmiştir (Çizelge 1).

Aşağıda tüm öykü kitaplarındaki gelişme haklarının olumlu ve olumsuz kullanımlarına ilişkin çeşitli örnekler sunulmuştur:

Gelişme Haklarına İlişkin Olumlu Kullanımlar

- *... ama her şeye rağmen oynadığı güzel oyunlar vardı. Kendi gözleri, ağzı kulakları, burnu, saçları, boynu, iki kolu, iki ayağı onun oyun araçlarıydı. (M6, s.52)*
- *Kış aylarının en sıcak günlerinden birinde, köyün erkek çocukları okulun önünde kocaman bir kardan adam yapmışlar. İri gözleri kara kömürdenmiş. Burnunun yerine kocaman bir havuç koymuşlar. Eski bir tencereyi de şapka gibi kafasına geçirmişler... Üç gün boyunca bütün çocuklar ya okulun önündeki bahçede ya da göl kenarındaki meydanda oyunlar oynamışlar, kardan adam ve kardan kadının çevresinde neşeli kahkahalar atarak koşuşturmuşlar. (M13,99)*
- *Küçük çocuk ise rüyasında rüzgarla oynuyormuş. (M16, s.114).*

- ...Bir gün inekleri otlatırken köyün çocuklarının canları sıkılmış. Ok ve yay hazırlayıp oyun oynamaya karar vermişler. (M17, s.131)
- Bir kış sabahı Layci okula gitmek için yola çıkmış... Ağaç Layci'yle konuşmaya başlamış -“ Nereye gidiyorsun böyle küçük adam?” “- Okula.”...“Sisin ne olduğunu biliyorum. Sana anlatmamı ister misin?” “Elbette”. Layci ağaçla vedalaşıp sevinçle okula doğru koşmuş. (M23, s.178).
- Hepimiz çok mutluyduk. “Deh, haydi atlarım arabamı çekin! Diye bağırان kardeşlerimizin oyununa katılıyor, kızağı atlar gibi çekiyor, arada bir numaradan kişniyorduk... Haykırarak çığlıklar atarak yamaçtan indik. O kadar güzeldi ki o günü yaşamım boyunca unutmadım. Sanırım yaşamımın en mutlu günüydü. (M65,s.479).
- Bir zamanlar masallar dünyasında Yançıkada adında bir çocuk varmış. Bütün çocuklar gibi hem uslu, hem yaramazmış. Hem sessiz hem çok yaygaracıymış. Ama Yançıkada'nın bir cam bilyesi varmış ki, sanırım o bilyeden hiç birinizin cebinde yoktur. Sihirli bir bilyeymiş bu... Ne olmak isterse, isteği gerçek olurmuş..Bazen bir saka kuşu olur uçar, bazen sincap kılığında ağaçlara tırmanır, bazen küçük ber ceylan olup kırlarda neşe içinde ziplar oynarmış... (M24, s.185).
- ... Annenle konuşacağım bundan sonra seni de okula göndersin... Filipok o günden sonra ağabeyi ile okula gitmiş... Filipok isteyerek okula gidiyor ve öğrenmeyi çok seviyormuş. (M46, s.351).

Gelişme Haklarına İlişkin Olumsuz Kullanımlar

- Ailesi o kadar yoksuldu ki çocuklarına tek bir oyuncak bile alamıyorlardı. Zavallı çocuğun yaşamı boyunca hiç oyuncağı olmamıştı. (M6, s.52).
- Bu kadar çok işi büyücü tek başına yetiştiremezmiş elbette. Bu yüzden de hep yanına çırak almış. (M18, s.133).
- Cehenneme gidesi velet! Sana kaç defa söyleyeceğim şu çiçeklerin üstünde top oynama diye... (M22, s.177).

- *Filipok adında bir çocuk varmış. Her gün ağabeyi Kosta ile birlikte okula gitmek ister, ama annesinden izin alamamış... Filipok evde annesiyle kalır, canı sıkılmış. (M46, s.351).*
- *Tembel çocuk laf yetiştirememiş saksağana taş atmak isterken suya düşmüş... Tembel çocuk sudan çıkmaya çalışırken saksağan komşu kuşlara tembel çocuğu nasıl oyuna getirdiğini anlatıp keyifle gülüyormuş... (M53, s.389).*
- *Ertesi gün alık oğlan birbirleriyle taşlaşan iki koç görünce aralarına girip onları ayırmak istemiş, ama iki koç birden kendine saldırınca epey canı yanmış. Bir daha da babasına ne yapması gerektiğini sormamış... (M63, s.474).*
- *Çıraklar genellikle çalışkan olurlarmış ama aralarında çalışmayı çok sevmeyenler de çıkarmış. Hele bunlardan biri varmış ki çalışmayı sevmediğini hiç de saklamamış. O büyücülüğü çalışma da çabucak öğreneceğini düşünür, ustasının verdiği işleri yarım yamalak yapar, her fırsatta tembellik edermiş. (M18, s.133).*

İncelenen Masallarda Çocuğun Korunma Hakları

İncelenen masallarda, tüm haklar içinde en fazla çocuğun korunma haklarına yer verilmiştir (%45.05). Bu yer vermenin çoğu olumsuz ifadelere (%26.58) aittir. Olumlu ifadelerin oranı ise %18.47'dir. Masallar içinde, korunma hakları ile ilgili olumlu anlatımlara en fazla M16, M18, M46 ve M60'ta yer verilmiştir (Çizelge 1).

Aşağıda masallardaki korunma haklarının olumlu ve olumsuz kullanımlarına ilişkin çeşitli örnekler sunulmuştur:

Korunma Haklarına İlişkin Olumlu Kullanımlar

- *Ormanda ağaç kesen oduncular yardım isteyen çığlıklarını duyup Palko'yu kurtarmışlar. (M14, s.105).*
- *İhtiyar büyücü Yakup'a kızmış, ama çocukları aç kalacak diye acımış. "Sana son defa yardım edeceğim" demiş (M19, s.137).*

- ... şehrin ak sakallı bilgesinden yardım istemiş. Ak sakallı bilge, yoksul oğlanı şehrin yargıcına göndermiş, “o senin hakkını verecektir, çünkü şehrimizin adil yargıcı tüyü bitmemiş yetimin hakkını bile korur” (M20, s.140).
- Yargıç ak sakallı bilgeye hak vermiş. Derhal zengin adama çocuğun hakkını ödemesini buyurmuş. (M20, s.140).
- ... ve bilirim ki, başım darda kalınca annem beni kurtaracaktır. Eve döndüğümdeyse beni sever, okşar, annem (M24, s.185).
- Kral yaşlandıkça kızını kime bırakacağını düşünür olmuş (M30, s.230).
- Biz demiş adam, “Aydede’nin yardımcılarıyız. Sen bize yardım ettin. Bizde sana yardım etmek isteriz.” (M26, s.234).
- Kral sözünü tutmuş oğlanı yanına yaver almış. Çocuğuna eziyet eden üvey anneleri cezalandırmak için de bir yasa çıkarmış. (M64, s.478).
- Kral öksüz çocuğa yalvarmış. Kaval çalmayı kestiği takdirde her istediğini yapacağı konusunda söz vermiş. (M58, s.478).
- Yine böyle kamış kestikleri bir gün, kalın bir bambuyu kesince bir de ne görsünler? İçinde minnacık bir kız çocuğu yatmıyor mu? Kız dünya güzeli bir çocukmuş. Gülümsemişler, çünkü kendi çocukları yokmuş. Minik bebeği alıp evlerine götürmüşler, kendi bebekleri gibi büyütmüşler. (M66, s.492).

Korunma Haklarına İlişkin Olumsuz Kullanımlar

- Baba çok kızmış. Oğlunu hırsıyla itivermiş. Çocuk böyle bir şey beklemediği için zaten dalgalar tarafından bir o yana bir bu yanan sallanan geminin güvertesinden denize düşmüş (M1, s.12).
- Çakıyı kaybedince çok korktum. Babam akşam eve geldiğinde bana çok kızacaktı.... Eve gidemezdin. Akşam babam ne derdi? Kaçmaya karar verdim. Evden uzaklaşıyordum, ama ne yapacağımı nereye gideceğimi bilemiyordum. Biraz sonra hava da kararmaya başladı. Karnım çok acıkmıştı. Üşüyordum ve karanlıkta korkuyordum. Vahşi

hayvanlardan korunurum diye bir ağaca çıkıp orada sabahlamak istedim... Çok korkmuştum. Beni fark etmesinler diye nefes bile almaya çekiniyordum (M3, s. 48).

- Uçsuz bucaksız ormanın kıyısında bir oduncuyla oğlu yaşarmış. Yoksul barakalarında akşam kendileri için yemekler pişirir, gündüz çalışır odun keser, onları ormanın kıyısına yığarlarmış. Odunların başında bir gece baba, bir gece oğul beklermiş (M8, s.67).
- Pohon, yoksul bir köylünün oğluymuş. Ailede kimsenin parası olmadığından, biraz büyüyünce para kazanmak için kente gitmiş. Bir inşaatta çalışarak biraz para kazanmış... (M12, s.94).
- Bütün bunlar olurken tembel çırak korku içinde titriyor. Başına geleceklerden zavallı çocuk fırtınaya tutulan bir yaprak gibi titriyormuş. Kara cüppesinin içinde çatık kaşlarıyla kendisini süzen büyücü tarafından, her an bir kurbağaya dönüştürülmeyi bekliyormuş (M18, s.135).
- Yoksul çocuk parasını almak için komşunun kapısını çalmış. Ama zengin komşusu hakaretler ederek oğlanı evden kovmuş. Yoksul oğlan çok üzölmüş. İddayı kazandığı halde parasını alamamak çok zoruna gitmiş. Oğlan umutla yargıcın yanına varmış, ama kadı durumu dinledikten sonra zengin komşuya hak verince bütün umutları sönmüş (M20, s.140).
- Anneleri de “Hey çocuk alacağınıza karga olsaydınız! Beni de rahat bırakaydınız!” diye onları paylamış. Ama birden yedi oğlan kapkara birer kargaya dönüşmüş “gaak, gaak” diye bağırarak pencereden uçup gidivermişler. (M 26, s. 233) ... Kız büyücüye kardeşlerini almaya geldiğini söylemiş. Büyücü ona şöyle demiş: Bakalım kardeşlerini ne kadar seviyorsun! Onlar için nelere katlanabilirsin! Eğer yedi yıl hiç konuşmazsan büyü bozulur. Ama bir tek kelime söylersen, kardeşlerin bir daha asla insan olamaz. Zavallı kız o günden sonra tek kelime bile konuşmamış, evine döndükten sonra annesine de olanları anlatmış ...” (M26, s.234).

- ... yoksul köylü tarlaya gitmiş. Ev yapmak için temel çukuru kazmaya başlamış.... Akşam olurken de çukurun çevresinde bir önlem almadan öylece bırakıp eve dönmüş (M32, s. 247).
- Eski zamanda, çok yoksul bir ailede sadece anneyle kızı kalmış. Babayla erkek kardeşler birlikte savaşa gitmişler, bir daha da geri dönmemişler. (M33, s.258).
- Çocuklar çabuk büyür, kısa sürede çift sürmeye, mahsul toplamaya başlarlar, onları yönlendirir, şöyle yapın, böyle yapın derim. Ben de daha az çalışırım. (M37, s.282).
- ... Çobanın güttüğü sürü kralınmış. Bir süre sonra bir kurt sürüsü koyunlara saldırmış. Koyunların yarısı telef olmuş. Kral çobana çok kızmış, çobanın bağlanıp aslanlara atılmasını emretmiş. (M70, s. 364).
- Eskiden, yol kesen, soygunlar yapan, hırsızlık yapan haramiler varmış. Bu Kutay'da bir haramiymiş. Kimsesiz çocukları kaçırrır. Sonra götürür birilerine satarmış. Bir defasında bir kız çocuğu kaçırmış, küçük kızı kafese hapsetmiş... Büyülü taşlar Halime'de gözlerini hiç ayırmıyor, en küçük hareketini bile takip ediyor, dışarı çıkmasına izin vermiyorlarmış. (M58, s.439).
- Akşam eve döndüğünde üvey annesi daha içeri girmeden çocuğa bağırmaya başlayınca oğlan üvey annesinin gözlerine bakmış, artık konuşmaz hale gelmiş. Üvey annesi, oğlanı kendisine büyü yaptı diye krala şikâyet etmiş. Kral askerlerini gönderip oğlanı yanına getirtmiş. Ona ceza vermeye hazırlanmış... (M64, s.478).

İncelenen Masallarda Çocuğun Katılma Hakları

İncelenen masallarda, tüm haklar içinde en az çocuğun katılım haklarına yer verildiği görülmüştür (%9.90). Bu yer vermenin çoğu olumlu ifadeler (%9.07) aittir. Masallarda katılım hakkı ile ilgili olumsuz ifadeler %0.83 oranında yer verilmiştir. Masallar içinde, katılım hakları ile ilgili olumlu anlatımlara en fazla M10, M24, M26 ve M59'da yer verilmiştir (Çizelge 1).

Aşağıda tüm masallardaki katılım haklarının olumlu ve olumsuz kullanımlarına ilişkin çeşitli örnekler sunulmuştur:

Katılma Haklarına İlişkin Olumlu Kullanımlar

- *Çocuk omzunu silkmiş ve konuşmak istememiş, ama babasının ısrarı karşısında dayanamayıp işittiklerini söylemiş: “Bu geveze kuşlar saçmıyor, baba. Diyorlar ki ... (M1, s. 11).*
- *Değirmenciyle oğlu utanmışlar bu sözler üzerine ikisi birden inmişler ve eşeği önlerine katarak yollarına devam etmeye karar vermişler (M2, s.34).*
- *Polko eşeğin suçlu olmadığına aldırmadan o da cüceyi suçlamış. “Peki ama sen neden şapkana dikkat etmiyorsun?” ... “Yüce kralım verdiğiniz cezaya razıyım. Ama izin verirseniz zindana götürülmeden önce eşeğimle vedalaşmak istiyorum demiş.” “yüce kralım bana acıyın, ben suçsuzum. (M14, s.104).*
- *Köyde sadece küçük bir çocuk seviyormuş rüzgarı: “Anneciğim gel bak, rüzgar ne tatlı esiyor” demiş. (M16, s.114).*
- *Ok ve yay hazırlayıp oyun oynamaya karar vermişler (M17, s.131).*
- *... yine de çaresizce orada beklemeyi kendilerine yakıştıramıyorlarmış. “ Ben sobayı götüren arabaya binip saklanacağım” demiş Peter, Gerda'ya “ Eğer nereye nereye götürdüklerini bilirsek belki daha sonra onu geri alabiliriz. (M22, s.177).*
- *“Günaydın saygıdeğer yaşlı ayı. Benim ayı yavrusu gibi görüldüğüme bakma. Ben masallar dünyasının Yancika'sıyım ... “...Evet” dedi yaşlı ayı. “Küçük bir çocuğun sihirli bilyesinin olması çok güzel. Ama galiba annesinin olması daha da güzel. Ne dersin? Başını sallayıp onaylamış Yancika. Peki, siz ne dersiniz çocuklar? (M24, s.185).*
- *Sonunda sormaya karar vermişler. “Yavrum ne yapıyorsun?” “Sizin için yemlik yapıyorum. Tavukların önünde de var ya. Dedem gibi ihtiyarladığınızda sizin önünüze koyacağım (M27, s.202).*

- *Aslan kükreyerek kralın üstüne atılmak istemiş. Ama çoban aslanı yelesinden tutmuş, krala dönerek, “Büyük Kralısın ama adaletsizsin” demiş. “Ben iyilik yaptım, iyilik buldum. Şimdi senin hayatını kurtarıp sana da iyilik yapıyorum ki başkaları da senden iyilik bulsun. Bundan böyle adaletli kral ol. (M70, s. 364).*
- *Sonunda en parlak fikir en küçük kardeşten gelmiş. “Yiyecek yoksa biz de ormandan buluruz. Ava gidelim!” On kardeş hep birlikte ava gitmişler. (M69, s.503).*

Katılma Haklarına İlişkin Olumsuz Kullanımlar

- *Ailede herkesin ağlayıp sızlaması fayda etmemiş. Babaları yapacak bir şeyler olmadığı konusunda ısrarlıymış. (M22, s.177).*
- *İhtiyar, oğul ve küçük torun beraberce ormana gitmişler. İhtiyarı bırakıp dönüyorlarmış ki, torun oyuncak kızağını dedesinin yanında unuttuğunu fark etmiş. Babasına dönüp almalarını söylemiş. Babası umursamayınca “Kızağımı almalıyım, yoksa seni neyle ormana götürüp bırakacağım demiş. (M42, s.324).*
- *Ülkenin bütün çocukları rengârenk, birbirinden güzel çiçeklerle kraliyet sarayının önünde sıraya dizilmişler. Elinde çiçek olmayan, yalnızca biri varmış, boş saksısını iki eliyle tutmuş ağlıyormuş. (M59, s.444).*
- *Çoban derdini anlatmaya çalışmış, tek başına onlarca kurda karşı sürüyü nasıl koruyabileceğini sormuş, ama kral onu dinlememiş bile. (M70, s.364).*
- *Manika, Altıncığı bu gece onda bırakmasını istemiş. Ama Katika bu teklifi duymak bile istememiş... (M35, s.276).*

TARTIŞMA VE YORUM

Çocukta kendi haklarına ilişkin farkındalık yaratmak amacıyla çocuk hakları eğitiminde, yazınsal nitelikli çocuk kitaplarından yararlanmak gerekmektedir. Bu bağlamda içyapı (içerik) özellikleri bakımından çocuğa görelilik ilkesine uygun yazılmış masallar da önemli bir araç olarak çocuklarla buluşturulmalıdır. Bu çalışmada, Türkiye’de en çok satılan beş masal kitabı içerisinde bulunan “Her Güne Bir Masal” adlı kitaptaki 70 masal, çocuk haklarına yer verme düzeyi ve sunuluş biçimi açısından içerik çözümlemesi tekniğiyle çözümlenmiş; çocuk hakları eğitiminde bu masallardan yararlanılabilme durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İncelenen tüm masallarda toplam olarak çocuk haklarına ne kadar ve nasıl yer verildiğine sıklık ve yüzde açısından bakıldığında, bu masallarda çocuk hakları ile ilgili olumlu anlatımlara olumsuz anlatımlardan daha fazla yer verildiği görülmüştür. Çocukların kitaplardaki kahramanlarla özdeşim kurdukları ya da kahramanları kendilerine birer model olarak aldıkları düşünüldüğünde (Sever, 2003) çocuk haklarının belirlenen alt kategoriler bakımından daha çok olumlu sunulması incelenen kitap açısından olumlu bir sonuçtur. Ancak masalların önemli bir oranının da çocuk haklarına karşı çocukta bir farkındalık ve tutum geliştiremeyeceği söylenebilir.

Bu çalışma kapsamında incelenen masallarda çocuk haklarına ilişkin en olumsuz ifadelerin “Alacalı Kazlar”, “Hazine Kadar Değerli Soba” adlı masallarda geçtiği görülmektedir. Bu masallarda çocuk haklarının önemsenmediği ve özellikle çocukların birçok açıdan örselendiği görülmektedir. Bunun nedeni masalın anlatıldığı dönemin sözlü kültürün yaşandığı, ataerkil gelenek ve göreneklerin yaşandığı bir dönem olması olarak yorumlanabilir. “Alacalı Kazlar” adlı masal hangi zamanda yazıldığı bilinmeyen sözlü geleneğe ait olan “Başkır Türk Masalı” olarak kitapta yer alan masallardan biridir. Bu masal, ataerkil kültürün kadınlara, kız çocuklarına yönelik cinsiyet ayrımcılığını ortaya koyan önemli bir örnek olarak gösterilebilir. Masalın toplumsal cinsiyet algısını yansıtan ve bu algının yeniden üretilmesini sağlayan olumsuz iletiler içerdiği görülmektedir:

“ Eskiden yol kesen, soygunlar yapan haramiler varmış. Kutay adında bir harami varmış. Kimsesiz çocukları götürür birilerine satarmış. Bir defasında bir kız çocuğu kaçırmış. Halime adındaki bu dünya güzeli küçük kızı bir kafese hapsedmiş.... Halime haftalar boyu ağlamış ama durum değişmemiş. Halime küçük delikten kaçabilmek için kaz yavrusu olmayı dilemiş. Dileği kabul olmuş ve kaçmış. Halime kaçarken bir ırmak kıyısına ulaşmış. Kıyıda bir kaz sürüsü varmış. Hemen aralarına karışmış. Kazlar Halime'nin yabancı olduğunu anlamışlar. Halime'yi gagalayarak yanlarından kovalamışlar... Halime kurtulmuş, ama bir daha genç kız haline dönememiştir. Hep kaz olarak kalmış. Çünkü sürüdeki kazların gagaladığı yerlerden siyah tüyler çıkmış. Sonra Halime büyüüp ergin bir kaz olunca yavruları olmuş, onlar da alacalı doğmuşlar.”

Bu masalda yer alan ifadelerden çocuğun yaşamsal, korunma, gelişme ve katılma haklarının ihlal edildiği; üstelik ahlak dersi veren olumsuz iletiler içerdiği görülmektedir. Bunun bir nedeni, bu masalların çocuk haklarının dünya kamuoyunda pek bilinmediği ve önemsenmediği dönemlerde yazılmış olmasıdır. Kısaca, çocuk haklarına ilişkin bu olumsuz kullanımların nedeninin dönemin çocuğa bakış açısıyla ilgili olduğu söylenebilir.

Bu çalışmanın bulguları Aslan (2007b)'ın çağdaş çocuk edebiyatı yapıtlarında çocuk-yetişkin çatışmasını incelediği çalışmasının bulgularıyla örtüşmektedir. Bu çalışmaya göre kitaplarda çocukla yetişkin arasında yaşanan çatışmaların çoğunlukla yetişkin lehine sonlanmakta; çocukların sevgi, ilgi, eğitim, özellikle yoksul çocukların oyun gereksinimleri karşılanmamakta; duygu, düşünce ve kararları dikkate alınmamaktadır. Kısaca, çocuk gerçekliği hiçe sayılmış, çocuk hakları çoğunlukla örselenmiştir. Ancak, bu çağdaş yapıtlarda yazarların temel kaygısı bu durumu gözler önüne sererek eleştirmek ve yetişkinleri çocuk hakları konusunda duyarlı olmaya davet etmek olmuştur. Başka bir söyleyişle, çağdaş Türk ve Dünya çocuk yazarları artık çocuk hakları konusunda duyarlı yapıtlar vermekte ve yetişkinlerin (anne - baba ve öğretmenlerin) dikkatini bu konuya çekmek adına kurgularına çocuk kahramanları, çocukların yaşadığı / uğradığı sorun ve haksızlıkları yerleştirmektedirler (Dahrendorf, 1997; Neydim, 2003).

Cumhuriyet sonrası dönemde, özellikle 1945'te Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulmasından sonra dünyada insan hakları alanında önemli gelişmeler yaşanmış, örneğin, 1948'de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1959'da Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edilmiştir. Dünyadaki bu gelişmelerin Türkiye'de de çocuk edebiyatını olumlu bir şekilde etkilediği düşünülebilir (Karaman-Kepenekci, 2010). Ancak, incelenen masallarda çocuk haklarının olumlu kullanımına istenilen sıklıkta yer verilmemesinin bir nedeni, bu masalların çoğunun Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin kabulünden önce yazılmış olması olabilir.

Çocuğun korunma hakları çocuğun her türlü istismara ve ihmale karşı korunmasını sağlayan haklarıdır. Bunlara, çocuğun fiziksel, duygusal ve cinsel istismardan korunması hakkı, çocuk işçiliğinin önlenmesi hakkı, silahlı çatışma altındaki çocukların korunması hakkı, yargı sistemindeki çocukların korunması hakkı, özel bakıma ihtiyaç duyan çocukların korunması hakkı örnek olarak verilebilir (Kepenekci, 2010). İncelenen masallarda birinci sırada çocuğun korunma haklarına ilişkin anlatımlara yer verildiği görülmüştür. Korunma haklarında olumsuz kullanımlar daha fazla yer almaktadır. Çocuğun ve çocukluk kavramlarının bilimsel, toplumsal, kültürel olarak tanımlanıp kavranmadığı toplumlarda çocuğun ihmal edilmesi masallara da yansımıştır.

İncelenen masallarda, tüm haklar içinde en fazla çocuğun korunma haklarının olumsuz kullanımına yer verilmiştir. Bu durumun çağdaş çocuk edebiyatının savunduğu çocuğa göre olma ilkesine uygun olmadığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeninin incelenen masallarının, klasik çocuk masalları olarak adlandırılan, dolayısıyla çocuk kültürünün ve çocuk haklarının var olmadığı ya da gelişmediği dönemlerde yazılması olabilir. Bir diğer nedeni de türe özgü özellikler olabilir. Bilindiği gibi masalların kurgusunda olağanüstü kahramanlar ve yaratıklar, olağanüstü olaylar, olağanüstü yaşantılar yer almaktadır. Bu tür çocuklara düşsel bir dünya sunmaktadır. Bu düşsel yani gerçek olmayan dünya sunulurken çocuğun korunma hakları ve gelişme hakları ihlal edilmiş olabilir.

İncelenen masallarda ikinci sırada çocuğun gelişim haklarına ilişkin anlatımlara yer verildiği görülmüştür. Çocuğun gelişme hakları, çocuğun

kendini en üst düzeyde gerçekleştirebilmesi için gerekli olan eğitim, oyun, dinlenme, eğlenme, boş zamanlarını değerlendirme, bilgi edinme gibi hakları ile din, vicdan, düşünce özgürlüğüdür (Kepenekci, 2010). Bu haklara fazlaca yer verilmesi çocuğun eğitimine her dönem; dolayısıyla geçmişte de önem verilmesiyle ilişkilendirilebilir

Bu çalışmada dikkat çeken bir nokta da incelenen masallarda çocuğun katılım haklarının diğer alt kategorilerle karşılaştırıldığında en az düzeyde yer almış olmasıdır. Bu bulgu, Karaman-Kepenekci (2010)'nin 100 Temel Eser listesinde yer alan öykülerde çocuk hakları üzerine yapmış olduğu çalışmasının bulgularıyla da örtüşmektedir. Yine Karaman-Kepenekci ve Aslan (2011)'in okulöncesi dönem çocuklarına seslenen yazınsal kitaplarda çocuk hakları üzerine yapmış olduğu çalışmanın bulgularına göre de masallarda en az çocuğun katılım hakkına ilişkin anlatımlara yer verilmiştir. Bu durum, masalın yazıldığı dönemin toplumsal ve hukuksal yapısı ile çocuğu bakış açısına bağlanarak açıklanabilir (Karaman-Kepenekci, 2010).

Bu masalların geneline bakıldığında çocuk haklarının olmadığı dönemlerde yazıldıkları görülmektedir. Bu çalışmada, içerisinde çocuk bulunan masalların incelenmesine karşın çocuk haklarına dair olumlu iletilerin yeterince bulunmadığı hatta bu hakların ihlal edilip örselendiği görülmektedir.

Çocuğun yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması, çevresindeki uyaranların niteliği, kendini özgürce geliştirmesini sağlayan ortamların varlığı onun gelişimini etkileyen önemli değişkenlerdir. Değişim ve gelişim yaşamın temel bir gereğidir. Bu gerçeklik yaşamın her aşamasında gözlenebilir. İstenilen değişimin ve gelişimin çağdaş eğitimin amaçlarıyla uyumlu olması, kişinin bu süreçte çağın geçerli değerlerini içselleştirebilmesidir. İnsan yaşamında her dönemin niteliğine uygun olarak kişinin karşılanması gereken gereksinimleri vardır. Bunların karşılanması sonrakinin niteliğini de etkilemektedir. Ardışık süreçler arasındaki bu ilişki, kişilik gelişiminde de belirleyici bir konumdadır. Erken dönemden başlayarak çocuğun kendini özgürce gerçekleştirmesine dönük gereksinimlerin yanıtlanması da gereklidir. Sağlıklı bir kişilik gelişimi için sevgi, güven ve özgürlük temel gerekliliklerdir. Çocuğun gelişim sürecinde istenilen değişimin sağlanabilmesi ise, sevgi,

güven ve özgürlük istemlerinin, nitelikli ve çocuğa göre uyarılarla desteklenmesini gerekli kılar. Eğitim, bireyin toplumsal yeteneğinin en etkili düzeyde kişisel gelişmesinin elde edilmesi için oluşturulmuş ve denetimli bir çevreyi (özellikle okulu) içine alan toplumsal bir süreçtir. Bu bağlamda eğitim bireyin gelişimi için yapılması gereken bütün eylem ve etkinlikleri içermektedir. Bu süreç anne karnında başlar ve yaşam boyu devam eder (Sever, 2006:21).

Çocuğun tüm gereksinimlerinin güvence altına alınması, insana yakışır, çoğun gelişimsel özelliklerine uygun nitelikte olması, uygulanabilir, denetlenebilir olması önemlidir. Çocuk hakları insanın başkalarının bakımına ve korunmasına muhtaç olduğu çocukluk döneminin güvence altına alınmasını yasalarla sağlamaya çalışan uluslararası bir sözleşme olması açısından oldukça önemlidir. Çocuk haklarının varlığı çocukla ilgili gerçekleştirilen her eylem ve etkinlikte aranmalı ve dikkate alınmalıdır. Çocuk eğitimi de çocuk haklarının dikkate alındığı ve uygulandığı alanların başında gelmelidir. Çocuk edebiyatı çocuğun gelişiminde etkili olan eğitim araçlarından biridir. Bu araştırmanın da konusu olan masallar, çocukların hem okulöncesi hem de okul döneminde en yaygın olan ve kullanılma amacı ve şekli en zor denetlenebilen, etkileri en zor kontrol edilebilen çocuk edebiyatı türlerinden biridir. Masallar, çocuğun temel eğitiminde kullanılan en önemli araçlardandır.

Çocuk edebiyatı ürünlerinin temel amacı, öğretmek değil, çocuklara duyarlılık kazandırmak, onların güzele yönelik duygularını geliştirmektir (Sever, 2003; Sever ve Aslan, 2008). Çocuk edebiyatının dolayısıyla masalların öncelikli sorumluluğu, çocuklarının duygu ve düşünce evreninin genişletmek, onlara dilin ve çizginin olanaklarıyla yaşam ve insan gerçeğini tanıtmak olmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuk kişiliğinin ve özerkliğin gelişmesi için çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması kendisini güvende, mutlu, rahat ve huzurlu hissedeceği fiziki ve sosyal koşullara gereksinimi vardır. Çocuk hakları çocukların bu gereksinim ve ihtiyaçlarının yasalarla güvence altına alınmasını sağlayan hukuksal niteliği olan uluslararası bir sözleşmedir. Çocuğun sağlıklı gelişimi, bilişsel, kişisel, dilsel ve toplumsal gelişimi için uygun koşullarda bakıma, korunmaya, eğitilmesine ihtiyacı vardır. Çocuk eğitiminin çocuğa uygun olması için çocuğun gelişimsel özelliklerine uygun olması gerekmektedir. Çocuk eğitiminde yine çocuk için gerekli olan çocuk haklarının varlığına, bilinmesine, tanınmasına, kavranmasına ve uygulanmasına ihtiyaç vardır. Çocuk hakları sadece yasalarda var olan bir kavram olarak değil, çocuk özerkliğinin benliğinin gelişiminde bizlere yol gösterici aydınlatıcı kurallar bütünü olarak benimsenmelidir.

Çocuğa, çağdaş yaşamın gereklerini vermekte ve duyumsatmada, çocuğun gelişiminde önemli bir değişken olan yazınsal çocuk kitaplarından yararlanmak gerekmektedir. Çocuklara önerilen yazınsal kitaplar, çocuğu örseleyen ve haklarını ihlal eden içerikte değil; çocuğun sahip olduğu hakları sezinletecek içerikte olmalı; çocuğu kendi haklarından haberdar etmelidir (Karaman-Kepenekci, 2010). Bu çalışmanın bulgularına dayanarak öncelikle, çocukların çocuk haklarının olumlu kullanımlarının yer aldığı masallarla buluşturulması, masal kitaplarının bu bakımdan titiz bir ön incelemeden geçirilmesi önerilebilir. Bu ön inceleme işinin alan uzmanlarından oluşan bir komisyon tarafından yapılmasında yarar vardır. Masalların, geçmiş dönemlere ait olsa bile çocuk hakları konusunda da duyarlı çağdaş yazarların yapıtlarından seçilmesine özen gösterilmelidir. Çocuklara okunan ve okutulan masallar çocuğu yoran, korkutan ve haklarını ihlal eden içerikte değil; çocuğun sahip olduğu hakları sezinletecek içerikte olmalıdır. Bu çalışmada, çocuk haklarının sunulduğu bakımından “Her Güne Bir Masal” adlı kitaptaki çocuğun özne olduğu ya da çocuğun yer aldığı masallar incelenmiştir. Çocuğun sıkça karşılaştığı başka masal kitaplarının ve başka türlerin de yine bu bakış açısıyla incelenmesi bu çalışma kapsamında getirilen bir diğer öneridir.

Çocuk haklarının farkında olunmadığı çocuğun bir tür tüketim aracı haline geldiği, şiddetin televizyon bilgisayar vb.. araçlarla çocuğun günlük yaşamına daha sık girdiği ve sıradanlaştığı bir dünyada çocuklar için üretildiği iddia edilen her şeye daha fazla özen ve dikkatle yaklaşılmalıdır.Çocukları barışsal, uzlaşmacı, kendi haklarını ve sorumluluklarının farkında olan ruhsal açıdan sağlıklı bireyler olarak yetiştirmek için çocuklar için hazırlanan yazınsal ürünlerin denetimi sağlanmalıdır. Sadece ticari amaç güderek, çocuğun haklarının ve gelişim özelliklerini görmezden gelinerek hazırlanan ürünlerin ayıklanması sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akay, R. (1998). **Türk ve Alman Masallarında Çocuk Figürleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyüz, E. (2000). **Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**. Ankara: MilliEğitim Basımevi..
- Akyüz, E. (2010). **Çocuk Hukuku**. Ankara: Pegem Yayınevi
- Aslan, C. (2006a). **Yazınsal Nitelikli Çocuk Kitaplarının Çocuğun Okuduğunu Anlama ve Yazılı Anlatım Becerilerine Etkisi**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aslan, C. (2006b). Yazınsal Nitelikli Çocuk Kitaplarının Çocuğun Gelişim Sürecindeki Yeri. **II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.
- Aslan, C. (2007a). **Yaşam Gerçekliğinin Çocuklara İletilmesi Bakımından ‘100 Temel Eser’deki Öyküler Üzerine Bir Çözümleme**. 4th *International Children and Communication Congress & 4th International Children Films Festival & Congress ‘Children Under Risk’*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Aslan, C. (2007b). **Türk Çocuk Yazınında Çocuk-Yetişkin Çatışmasının Yer Aldığı Kimi Yapıtların İncelenmesi**. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Sayı: 39.
- Aslan, C. (2010) **Düşünme Becerilerini Geliştirici Dil ve Edebiyat Öğretimi Ortamları** -Bir Eğitim Durumu Örneği- *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 24, 127-152.
- Boratav, P. N. (1997). **Az Gittik Uz Gittik**. İstanbul: Adam Yayınları.
- Boratav, P. N. (2007}. **Zaman Zaman İçinde**. Ankara: İmge Kitapevi
- Çebi, M. S. (2003). **İletişim Araştırmalarında İçerik Çözümlemesi**. Ankara: Alternatif Yayınları.
- Demirtaş, T. (2010). **Her Güne Bir Masal**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Dilidüzgün, S. (2002). **Çağdaş Çocuk Edebiyatı**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dilidüzgün, S., Sever, S., Öztürk, A. ve Adıgüzel, Ö. (2002). **“Çocuk Edebiyatı ve Metin Türleri”**. Çocuk Edebiyatı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 1420.
- Dilidüzgün, S. (2006). Türkiye Çocuk Edebiyatına Bakışlar ve Çağdaş Çocuk Edebiyatı. **Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Kurultayı**. İstanbul: T.C.Maltepe Üniversitesi Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (1996). **Çağdaş Çocuk Edebiyatı**. Yapı Kredi Yayınları.
- Elçin Ş. (1993). **Halk Edebiyatına Giriş**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gander, M. J., Gardiner H. W. (2001). **Çocuk ve Ergen Gelişimi**. (Çeviren: B. Onur) Ankara: İmge Kitabevi.
- Gökçe, O. (2006) **İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler**. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Helimoğlu Yavuz, M. (1997). **Masallar ve Eğitimsel İşlevleri**. Ankara: Ürün Yayınları.
- Kavcar, C. (1999). **Edebiyat ve Eğitim**. Ankara: Engin Yayıncılık.
- Karaman Kepenekci, Y. (2010) “An Analysis on Children’s Rights in Stories Recommended for Children in Turkey” **Journal of Peace Education**, 7(1) p. 65-83.
- Karaman Kepenekci, Y. ve Aslan, C. (2011) **Okulöncesi Döneme Seslenen Kitaplarda Çocuk Hakları**. Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi (ÇOGEM) Kapsamında Yürütülen Basılmamış Çalışma.
- Nas, R. (2002). **Örneklerle Çocuk Edebiyatı**. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Oğuzkan, A. F. (1979). **Yerli ve Yabancı Kaynaklarla Çocuk Edebiyatı**. Ankara: Kadioğlu Matbası.
- Oğuzkan, A. F. (1993) **Eğitim Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Gül Yayınevi.
- Ong, W. (1995). **Sözlü ve Yazılı Kültür** (Çev, Sema Postacıoğlu, Banon).

İstanbul: Metis Yayınları.

Püsküllüoğlu, A. (1999) **Çağdaş Türkçe Sözlük**. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Sakaoğlu, S. (2002). **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Sever, S. (2002). **Çocuk Kitaplarına Yansıtılan Şiddet**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 35 (1-2).

Sever, S. (2003). **Çocuk ve Edebiyat**. Ankara: Kök Yayıncılık.

Sever, S. (2006). Yazınsal İletişim. **Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Kurultayı**. İstanbul: T.C.Maltepe Üniversitesi Yayınları.

Sever, S., Dilidüzgün, S., Neydim, N. ve Aslan, C. (2007) “Dünyada ve Türkiye’de Çocuk Edebiyatının Tarihsel Gelişimi” **İlköğretimde Çocuk Edebiyatı**. S. Sever, S. Dilidüzgün, N. Neydim ve C. Aslan (Ed.), 3. Ünite, s. 65- 91. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 1764.

Sever, S. ve Aslan, C. (13-15 Ekim 2008) “Eleştirel Düşünme Becerisini Kazandırma Bağlamında Çocuk Edebiyatı Yapıtlarının İşlevi Üzerine Bir Çözümleme” **VI. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Türkiye’de Çocuk Yetiştirme, Yaklaşımlar, Yöntemler, Sorunlar, Çözümler**. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 13-15 Ekim.

Şimşek, E. (1990) **Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması**. Elazığ. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Şimşek, E. (2006) **Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Kurultayı**. İstanbul: T.C. Maltepe Üniversitesi Yayınları.

Şirin, M.R. (2007a) **Çocuk Edebiyatı Kültürü**. Ankara: Kök Yayıncılık.

Şirin, M.R. (2007b) **Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış**. Ankara: Kök Yayıncılık.

T.D.K. Türkçe Sözlük. (1998). 3. Baskı.

Tönel, A. (2006) “Çocuğun Gelişim Sürecinde Müzik Türlerinden Ninninin Yeri ve Önemi.” **I. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı**

Sempozyumu. Ankara Üniversitesi Yayınları.

Tan, M. (1997) Çocukluğun Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Yaklaşımı ve Sözlü Tarihte Bir Çocuk. **Çocuk Kültürü. 1.Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri.** Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları

Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001) **İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri.** İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Yörükoğlu, A.(1997). **Çocuk Ruh Sağlığı.** 21. Basım. İstanbul: Özgür Yayınları.

EKLER

Ek 1

- M1.** Kargaların Hakemi, s.11
- M2.** Değirmencinin Eşegi, s.34
- M3.** Ben Küçük Bir Çocukken, s.47
- M4.** Oduncunun Oğlu ve Orman Cini, s.48
- M5.** Kurt ile İnsan, s.50
- M6.** Küçük Çocuk ve Oyun Arkadaşları, s.52
- M7.** Küçük Çocuğunun Yatağı, s.65
- M8.** Oduncunun Oğlu, Cüzdan, Pipo ve Kalpak, s.67
- M9.** Yıldız Elbiseli Kız, s.77
- M10.** Dağteveli Lngamut, s.78
- M11.** Karga Burunlu Çocuk, s.82
- M12.** Pohon ve Sihirli İnci, s.94
- M13.** Kardan Adam ve Kardan Kadın, s.99
- M14.** Palko ve Eşegi, s.104
- M15.** Çöp Verene Erik Dağıtan Baba, s.113
- M16.** Rüzgarın Yaramazlığı, s.114
- M17.** Ateş Nasıl Bulundu, s.131
- M18.** Büyücünün Temel Çırağı, s.133
- M19.** Büyücünün Armağanı, s.136
- M20.** Yoksul Genç Hakkını Nasıl Aldı, s.140
- M21.** Keder, s.174
- M22.** Hazine Kadar Değerli Soba, s.176
- M23.** Sis ve Işık, s.178
- M24.** Anneler Günü, s.185

- M25.** Japon Hanedanı Nasıl Doğdu, s.191
- M26.** Yedi Karga, s.233
- M27.** Dede ve Torunu, s.201
- M28.** Avcı Delikanlı ile Dev, s.209
- M29.** Kurabiye Çocuk, s.215
- M30.** Vızzz Sağdaki, s.201
- M31.** Dulurin'in Öyküsü, s.246
- M32.** Yoksul Adamın Akıllı Kızı, s.247
- M33.** Üç Yıl Bulgur Pilavı Yiyen Köy, s.258
- M34.** Cehennemlik Kadı, s.265
- M35.** Altıncık, s.275
- M36.** Ejderhanın Kaçırıldığı Kız Kardeş, s.279
- M37.** Yoksul Köylü ile Tavşan, s.282
- M38.** Yuvarlanan Koca Taş, s.310
- M39.** Söz Dinlemez Yanika'nın Başına Gelenler, s.312
- M40.** Üvey Annesinin İyiliği, s.313
- M41.** Üç Yararlı Öğüt, s.316
- M42.** Yaşlı Adamın Öğütleri, s.324
- M43.** Sekizinci Torun, s.328
- M44.** Sihirli Flütler, s.331
- M45.** İki Kardeşin Kavgası, s.334
- M46.** Filipok Okula Kaçıyor, s.351
- M47.** Petrike ve Saldırgan Aynı, s.354
- M48.** Huysuz Çıracık, s.366
- M49.** Julia ve Katica, s.367
- M50.** Yanço ile Yano, s.368

- M51.** Acaba Kutuda Ne Var, s.378
- M52.** Hacı Kazugi, s.384
- M53.** Tembel Çocuk ve Saksağan, s.389
- M54.** Akıllı Kız, s.398
- M55.** Ayna Delisi Katalin, s.399
- M56.** Mısır Püsküllerinin Ucu Neden Kırmızıdır, s.411
- M57.** Harika Kabak, s.415
- M58.** Alacalı Kızlar, s.439
- M59.** Boş Çiçek Saksısı, s.443
- M60.** Kızılderili ile Köpeğin Dostluğu, s.452
- M61.** On İki Ay, s.469
- M62.** Ceylancık, s.472
- M63.** Alık Oğlan, s.474
- M64.** Yoksul Çocuk ve Dilenci, s.478
- M65.** Karlı Bir Kış Günü, s.479
- M66.** Dünya Güzeli Kız ve İmparator, s.492
- M67.** İyilik Masalı, s.496
- M68.** Akıllı Köylü Kazı Nasıl Paylaştırdı, s.499
- M69.** On Kardeş, s.503
- M70.** Aslan ile Koyun Çobanı, s.364